

att ta språket med sig ...

– Arabiskan ur ett minoritetsspråksperspektiv

UPPSALA UNIVERSITET
Institutionen för Lingvistik
Handledare: Åke Viberg
Författare: Lisa Wolff Foster
D-uppsats, vt-2003

Sammandrag

Uppsatsen är en kartläggning av arabiskan utifrån Minoritetsspråkskommitténs definition av landsdels- eller minoritetsspråk. Syftet är att undersöka ifall arabiskan kan beskrivas som ett minoritetsspråk i Sverige. Frågan om minoritetsspråk grundar sig på en teoretisk diskussion om individen, gruppen, etniciteten. Problemet har visat sig vara att identifiera en arabisk talgemenskap, ur en teoretisk synvinkel har dock en definition gjorts. Slutsatsen är att arabiskan idag, sett ur ett sociolingvistiskt perspektiv, faller utanför ramarna för landsdels- och minoritetsspråk i Sverige. Spörsmålet om officiella minoritetsspråk är dock i slutändan snarare politiskt än lingvistiskt. En fråga som hänger kvar är om den arabisktalande gruppen är alltför etniskt heterogen för att på ett meningsfullt sätt kunna samlas under etiketten *arabisktalande*.

In those States in which ethnic, religious or linguistic minorities exist, persons belonging to such minorities shall not be denied the right, in community with the other members of their group, to enjoy their own culture, to profess and practice their own religion, or to use their own language (FN: s internationella konvention om medborgerliga och politiska rättigheter, artikel 27).

Innehållsförteckning

SAMMANDRAG	2
INNEHÅLLSFÖRTECKNING	4
1. INLEDNING	5
1.1 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	5
1.2 DISPOSITION	6
1.3 METOD & MATERIAL	7
1.4 AVGRÄNSNINGAR	8
2. TEORETISK RAM	10
2.1 SPRÅKET, INDIVIDEN OCH GRUPPEN	10
2.1.1 Att tillhöra flera talgemenskaper	10
2.1.2 Språk, identitet och etnicitet	11
2.1.3 Den ärvda etniciteten	13
2.2 SVERIGES MINORITETER OCH DERAS SPRÅK	14
2.2.1 Ett stabilt ramverk	15
3. ARABISKA ASPEKTER	19
3.1 EN LEVANDE ARABISKA	19
3.2 EN ARABISK TALGEMENSKAP	21
3.3 DET ARABISKA SPRÅKET	22
3.3.1 Språk vs dialekt	22
3.3.2 ...en tillbakablick	25
3.3.3 ...dess varianter	25
3.3.4 ...och deras inbördes förhållande	27
4. KARTLÄGGNING AV ARABISKAN I SVERIGE	29
4.1 TIDSASPEKT	29
4.2 URSPRUNG	30
4.3 GEOGRAFISK LOKALISERING	30
4.4 ANTAL	32
5. RESULTAT & SLUTSATSER	35
5.1 KARTLÄGGNING	35
5.2 ARABISKA SOM MINORITETSSPRÅK, ELLER INTE	36
6. PUDELNS KÄRNA	39
FIGUR- OCH TABELLFÖRTECKNING	41
LITTERATURLISTA	41
APPENDIX I	46
KARTA ÖVER ARABSTATERNA	46
APPENDIX II	47
ARABSTATERNA – LAND FÖR LAND	47
APPENDIX III	50
MODERSMÅLSUNDERVISNING UR ETT MINORITETSPERSPEKTIV	50

1. Inledning

Det finns ca 200 000 arabisktalande i Sverige idag medan det till exempel finns ungefär 3500 personer som talar romani. Språken har dock olika status i Sverige. Romani har status som landsdels- eller minoritetsspråk vilket medför ett helt batteri av rättigheter som arabisktalande inte får ta del av. Omkring 200 000 individer har inte rätt till sitt eget språk i kontakten med det offentliga, i ett land med en stor offentlig sektor som tränger in i alla delar av vardagslivet. Den här uppsatsen tar sin utgångspunkt i denna problematik.

Det arabiska språket är unikt i den bemärkelsen att det är det gemensamma språket för omkring 150 miljoner människor i tjugotalet länder. Det känner inga politiska eller kulturella gränser utan förgrenar och förenar över landmassorna. Arabiskan är det ojämförligt största språket i den semitiska språkfamiljen och är utbredd över hela den arabiska halvön, i norra Afrika och vidare in i Asien. Genom de migrationsvågor som går ut från arabstaterna har språket även spridit sig till andra delar av världen. Från att ha varit det officiella språket i hemländerna är det nu i minoritet i de nya länderna. En skillnad görs dock mellan att vara ett språk i minoritet och att vara ett officiellt minoritetsspråk.

Spörsmålet om officiella minoritetsspråk är snarare politiskt än lingvistiskt och frågan är om den arabisktalande gruppen är alltför etniskt heterogen för att kunna samlas under etiketten *arabisktalande*. Ur ett lingvistiskt perspektiv finns det dock inga teoretiska problem att knyta samman alla arabisktalande till en talgemenskap. För att kunna reda ut om ett visst språk ska kunna få åtnjuta minoritetsstatus måste det i första hand kartläggas. Uppsatsen kommer att undersöka arabiskan och den arabiska talgemenskapen i Sverige, dels i sin egen rätt, dels som minoritetsspråk i Sverige.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet är att genom en kartläggning av de arabisktalande i Sverige och deras språk undersöka ifall det arabiska språket faller inom ramarna för landsdels- eller minoritetsspråk i Sverige.

Kartläggningens olika aspekter formuleras i frågeställningarna:

- Tidsaspekten, när började invandringen?
- Vilket ursprung har de arabisktalande?
- Vilken är de arabisktalandes geografiska lokalisering i Sverige?
- Hur stort är antalet arabisktalande?

1.2 Disposition

Uppsatsen följer en konventionell uppbyggnad med ett inledande kapitel, teori, undersökning, slutsatser och appendix. I det inledande kapitlet presenteras uppsatsens syfte och de frågeställningar som uppsatsen bygger på. Jag kommer att redogöra för den metodologi och det material som uppsatsen bygger på. Uppsatsens disposition behandlas och avslutningsvis diskuteras de avgränsningar som har varit nödvändiga.

Runt kartläggningen av arabiskan i Sverige uppstår en mängd komplexa frågeställningar som uppsatsen tar ställning till. Dessa frågor rör fenomen såsom relationen mellan språk, identitet och etnicitet, vem och vilka tillhör den arabiska talgemenskapen i Sverige, vad det innebär för en grupp eller ett språk att erhålla, eller inte erhålla, minoritetsstatus. Det andra kapitlet är en forskningsöversikt och behandlar den teori som är adekvat och tillräcklig för att genomföra kartläggningen av de arabisktalande i Sverige. För uppsatsen viktiga begrepp redogörs för och analyseras. Under rubriken *Språket, individen och gruppen* presenteras uppsatsens teoretiska grund. En fråga som uppsatsen måste resonera runt, och försöka lösa, är vem som ingår i den *arabiska talgemenskapen* i Sverige. *Språk, etnicitet och identitet* är uppsatsens teoretiska grundbegrepp vilka analyseras ur olika perspektiv. Begreppen ”minoritet”, ”minoritetsspråk”, ”nationell minoritet” diskuteras och begreppens betydelse reds ut. Det finns inga entydiga definitioner av begreppen, som ingalunda är enkla företeelser, och definitionsförslagen är otaliga. Uppsatsen gör inte anspråk på att lösa eventuella definitionsproblem men kommer att redogöra för de mer traditionella förslagen.

De arabiska aspekter som uppsatsen tar ställning till i det tredje kapitlet är av olika natur. I första hand diskuteras vilka åtgärder som är nödvändiga för att ett språk ska leva vidare i minoritetsställning. Vidare diskuteras de språkliga varianter som tillsammans utgör det arabiska språket och deras inbördes förhållande, vilket naturligt leder in till uppsatsens kärna.

Uppsatsens huvudnummer utgörs av det fjärde kapitlet som är själva undersökningen, kartläggningen av arabiskan i Sverige. Kartläggningen kommer att genomföras i fyra steg. Det första steget i kartläggningen är att se när invandringen hade sin början. Det andra är att undersöka de arabisktalandes ursprung. Det tredje steget utgör en språkgeografisk aspekt, att se var i landet språkanvändarna befinner sig. Det fjärde och sista steget är att identifiera antalet arabisktalande personer i Sverige.

I det femte kapitlet kommer slutsatserna av undersökningen att presenteras. De resultat som undersökningen kommer fram till sammanställs systematiskt och frågeställningarna besvaras var för sig.

I det sjätte och avslutande kapitlet förs en diskussion om de slutsatser uppsatsen kommit fram till och för in dem i ett samhälligt perspektiv.

I appendix presenteras arabstaterna land för land tillsammans med en karta över arabstaterna. Modersmålsundervisningen i Sverige diskuteras och problematiseras för att den intresserade läsaren ska få ta del av en metod för bevarande av minoritetsspråk.

1.3 Metod & material

Uppsatsen kan ur en metodologisk synvinkel sägas vara strukturerad i två delar, men den övergripande metod som använts genom hela arbetet är en grundläggande deskriptiv metod.

Den första delen är en teorigenomgång som bygger på en kvalitativ litteraturstudie. Insamlandet av litteratur görs för att bygga upp ett tillräckligt faktaunderlag för att på ett vetenskapligt sätt kunna redogöra för de mest relevanta teorier hos forskningen runt de grundläggande begreppen *talgemenskap*, *etnicitet*, *minoriteter* och *arabiska*. I diskussionen runt talgemenskaper tar jag upp Leonard Bloomfields klassiker *Language* från 1933. Forskning av John J. Gumpres presenteras genom artikeln *On the International Bases of Speech Community Membership* (1997). Sally Boyd och Karl Erland Gadellii resonerar runt hur en talgemenskap ska definieras i texten *Vem tillhör talgemenskapen? Om jiddisch i Sverige* (1999). I kapitlet som behandlar relationen språk, identitet och etnicitet presenterar jag litteratur av ett flertal forskare. Främst används Joshua A. Fishman som, ur ett heredianskt och worfianskt perspektiv, redogör för relationen språk och etnicitet i boken *Language and Ethnicity in Minority Sociolinguistic Perspective* (1989). Frederik Barth, som är redaktör för boken *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference* (1969) behandlar etnicitet ur ett socialantropologiskt perspektiv. Språksociologen John Edwards ger en övergripande bild av språk, identitet och etnicitet i *Language, Society and Identity* (1985). Litteraturen runt minoritetsspråk och minoriteter utgörs till stor del av minoritetsspråkskommitténs utredning, Statens Offentliga Utredningar (SOU) 1997:192. Kenneth Hyltenstam har tolkat utredningen av minoritetsspråk och författat texten *Inledning: Ideologi, politik och minoritetsspråk* i boken *Sveriges sju inhemska språk – ett minoritetsspråksperspektiv* från 1999. Jarmo Lainio har bidragit med insiktsfull forskning i texten *Språk, genetik och geografi – om kontinuitetsproblematiken och debatten om finska som minoritetsspråk* (1999).

Kapitlet *Arabiska aspekter* är mindre teoretiskt, men bygger lika mycket som föregående kapitel på ett fokuserat urval av relevant litteratur. Sally Boyd har i sin avhandling *Language Survival: A Study of Language Contact, Language Shift and Language Choice in Sweden* från 1985 på ett ingående sätt rett ut begreppen runt minoritetsspråk och språkbevarande. Genomgången vad som skiljer och kännetecknar fenomenen språk och dialekter och den inbördes relationen mellan begreppen baseras främst på Kenneth Hyltenstams text *Begreppen språk och dialekt – om meänkielis utveckling till eget språk* från 1999. De arabiska språkvarianterna presenteras och diskuteras efter litteratur av Mary Catherine Bateson med boken *Arabic Language Handbook* från 1967, George Barth Magnus och Lilian Tawaefis bok *Arabiska. En kontrastiv beskrivning* från 1989 och A. F. L. Beestons bok *The Arabic Language Today* från 1970.

Den andra delen är kartläggningen av arabiskan i Sverige. Kartläggningen är en kvantitativt beskrivande undersökning som ska besvara frågor om *när, varifrån, var, hur många*. Eftersom kartläggningen har ett deskriptivt syfte, att undersöka det arabiska språkets situation i Sverige, gäller det att mäta och kvantitativt beskriva situationen. Det material som används i kartläggningen av arabiskan är befintligt material, sekundärdata, i form av offentlig statistik. Det är främst tillgänglig statistik från Statistiska centralbyrån (SCB) och Skolverket som

presenteras och analyseras, men även registerdata från Skolverket används. Den tillgängliga statistiken mäter *antalet* invandrade i Sverige, *när* invandringen började och *varifrån* de arabisktalande kommer, ursprungslanden. De registerdata jag fått tillgång till mäter elever med modersmålsundervisning på arabiska på kommunnivå. För att göra den statistiken mer tillgänglig för läsaren har jag omtolkat siffrorna och presenterar dem på länsnivå. Statistiken ger en fingervisning om *var* personer är bosatta i landet. Till viss del kommer jag även att konsultera tidigare undersökningar. Jag har inte funnit någon vetenskaplig undersökning om antalet arabisktalande i landet, men däremot om antalet muslimer i Sverige. Dessa grupper är inte direkt överensstämmande, men de ger en fingervisning om *hur många* de arabisktalande kan vara i Sverige. Den statistik som presenterats och analyserats används sedan för att i sig själv, eller genom jämförelser sinsemellan, dra slutsatser om det arabiska språket i Sverige. Jag har kontaktat Integrationsverket, Migrationsverket, Skolverket och Statistiska Centralbyrån för att försäkra mig om att jag fått ta del av de offentliga uppgifter som är av intresse för uppsatsen.

De svårigheter som är förknippade med undersökningen berör i första hand frågor om att mäta och kvantitativt beskriva det arabiska språket i Sverige. Svårigheterna exemplifieras direkt vid mätningen av antalet arabisktalande i landet. Den statistik som hämtats ifrån SCB om antalet invandrade från arabstater visar både för mycket och för lite. Statistiken visar för mycket eftersom den inte är baserad på språkanvändning utan på ursprungsland och visar därför på samliga invandrade, utan hänsyn till språktillhörighet eller dubbla medborgarskap. Den arabisktalande gruppen bör vara mindre än vad statistiken visar. Samtidigt visar statistiken för lite pga. samma problematik. Den tar inte hänsyn till de arabisktalande utanför arabstaterna och därför bör det finnas fler arabisktalande än vad statistiken om ursprungsland visar. Det som i grunden gör kartläggningen av antalet arabisktalande i landet problematisk är att språktillhörighet inte registreras i den offentliga statistiken. Alla slutsatser om antal är därför uppskattningar, om än så kvalificerade. En sista reservation är av mer direkt natur, det är en fråga om utrymme och tidsekonomi. Uppsatsen har ett begränsat omfång både vad gäller storlek och tidsåtgång. Jag vill dock poängtera att trots de problem som beskrivits är den insamlade statistiken tillräcklig för uppsatsens syfte. Mycket kan göras för att komma runt problematiken med mätning och kvantitativ beskrivning, men den frågan kommer att diskuteras närmare vid den avslutande diskussionen.

1.4 Avgränsningar

Det som naturligt avgränsar och begränsar kartläggningen av arabiskan i Sverige är, trots hög ambitionsnivå, en fråga om utrymme. Detta både vad gäller fysisk begränsning av rummet, i fråga om uppsatsens omfång, men kanske framför allt en begränsning i tid. För att kartlägga arabiskan med en mer exakthet krävs undersökningar på gräsrotsnivå eftersom den offentliga statistik som finns tillgänglig inte är detaljerad vad gäller språktillhörighet.

Jag vill poängtera att mina kunskaper om det arabiska språket är rent teoretiska och berör språkets funktioner i samhället. De kunskaper jag har om språket kommer av de undersökningar jag har gjort i samband med den här uppsatsen. Jag tillhör själv inte den arabiska talgemenskapen.

En viktig punkt att hålla i minnet är att när man talar om arabiska kan man ur ett lingvistiskt perspektiv tala om två saker. Det ena är standardarabiskan (MSA), det gemensamma skriftspråket för alla arabisktalande grupper. Det andra kan kallas ett samlingsnamn för det arabiska språkets vitt skilda dialekter. När begreppet ”arabiska” används i uppsatsen avses språkets samtliga dialekter, samlade under ett begrepp.

2. Teoretisk ram

För att genomföra min undersökning behöver jag olika verktyg för att förstå vad arabisktalande egentligen är. Verktygen utgörs av en i första hand teoretisk ram där nyckelbegrepp som talgemenskap och individen, språket och etniciteten utgör stommen. Till detta kommer även en politiserad ram där det diskuteras vad minoritetsspråk är och vad dess inneboende status innebär för ett språk. Med dessa verktyg i hand bör kartläggningen av arabiskan i Sverige kunna bli ett stabilt bygge.

2.1 Språket, individen och gruppen

Diskussionen runt talgemenskaper, relationen mellan individen, gruppen, språket och etniciteten är essentiell för att få en stabil grund att stå på i kartläggningen av arabiskan i Sverige. Frågeställningarna är legio. Vem tillhör en talgemenskap? Kan man tillhöra flera? Vad innebär etniciteten i den mänskliga tillvaron? Vilken roll spelar språket i människans identitet och etniska grupptillhörighet? Hur påverkas språket och identiteten när man som invandrare kommer till ett nytt land, nytt språk, ny kulturell och etnisk miljö? Det är komplexa och intrikata frågor, omöjliga att ge rättvisa i det begränsade utrymme som utgörs av en uppsats, men ändå så viktiga att ställa.

2.1.1 Att tillhöra flera talgemenskaper

I den forskning som bedrivits runt talgemenskaper har olika definitioner använts beroende på vilket resultat man vill komma fram till. Det är inget underligt i sig, då det inte finns en enda, allomfattande definition av fenomenet. Boyd & Gadelii (1999:303) ger den tacksamma analysen att när man diskuterar minoritetsspråk, och här invandrarspråk, bör man öppna för en så bred definition av talgemenskaper som möjligt. Analysen baseras på språkanvändarnas färdigheter, uppfattning om normer och att språkanvändning varierar i så hög grad inom invandrargrupperna. Det finns dock ett antal definitioner av talgemenskap som tillsammans ringar in fenomenet.

1. Bloomfield beskrev redan 1933 talgemenskapen som en grupp människor som interagerar genom en gemensam, nedärvd språkvarietet (Bloomfield 1933:42; Dahl 2000:44). Den definitionen anses av många vara alltför förenklad och utelämnar den sociokulturella dimensionen.
2. Den rent språkliga definitionen har utvecklats av sociolingvister till att innefatta erkännandet av en gemensam norm där språkanvändarna delar uppfattning och har kunskap om vad som är accepterat språkbruk (Gumperz 1997:185; Boyd & Gadelii 1999:300; Labov 1972 kap. 6; Boyd: 1985:41).
3. En tredje definition på talgemenskap går in på diskussionen om etnicitet och handlar om själv- och andraidentifikation (Boyd & Gadelii 1999:300), se nedan. Om en person

anser sig tala ett språk så tillhör personen språkets talgemenskap. Till detta hör även att andra ska betrakta språkanvändaren som talare av språket och acceptera användaren som tillhörande talgemenskapen. Definitionen ger en vid bild av talgemenskaper.

4. Oftast utesluter man kriteriet om härkomst när man definierar talgemenskaper. Det antyder att en person kan tillägna sig ett medlemskap i en talgemenskap till skillnad från medlemskapet i en etnisk grupp som i någon mening är medfödd. Dock finns det forskare som snävar in begreppet till att endast inkludera de språkanvändare som lärt sig språket som barn, eller som använder språket produktivt (Boyd & Gadelii 1999:301, Boyd 1985:40). Det skulle innebära att talgemenskapen skulle utestänga många potentiella medlemmar och att personer som talat ett språk som barn tillhör talgemenskapen trots att de förlorat kontakten med den. Boyd (1985:40) menar att det räcker med att ett antal av talgemenskapens medlemmar talar språket som första språk.

Det som i grunden försvårar avgränsandet av talgemenskaper och suddar ut gränserna mellan dem är talares användning av andra språk än modersmålet. Att tillhöra en talgemenskap är, som diskussionen ovan antyder, inte så okomplicerat som det vid första anblicken kan framstå. Många lever i en situation där det språk de talar i hemmet skiljer sig från det språk som talas i till exempel skolan, i det offentliga livet, i samhället i stort. Vad avgör vilken talgemenskap dessa personer tillhör, eller om de tillhör båda? Boyd (1985:40) ger en allmän lösning på problemet genom att se talgemenskaper och dess motsvarande språkliga varieteter som överlappande så att en person kan tillhöra flera olika talgemenskaper.

2.1.2 Språk, identitet och etnicitet

Relationen språk, identitet och etnicitet är komplex och svårgenomtränglig. Språket har tidigare ofta ignorerats i studier runt etnicitet, men har under de senaste decennierna fått ett allt större utrymme och man har insett dess betydelse i den mänskliga kontexten. Stora omvälvningar sker i världen och med dessa förändras även inställningen till språk och etnicitet. Lainio (1999) ser att samtidigt som det sker en ökad regionalisering så har även migrationen ökat dramatiskt. Nationella (nya som gamla) språkliga och etniska grupper strävar efter att bli accepterade och respekterade i omgivningen, samtidigt som de ställer krav på integration. Fishman (1989), Lainio (1999) och Allardt & Starck (1981) talar alla om hur intresset för etnicitet som fenomen har fått en nytändning och beskriver en ”etnisk revolution”, eller ”den etniska revitaliseringen”.

Etnicitet är ett mångbottnat begrepp som förtjänar en närmare granskning. Ett antal villkor har ställts upp av antropologer, sociologer och sociolinguister för att ringa in begreppet (Frederik Barth 1969:10; Boyd 1985:37; Allardt & Starck 1981:42ff).

1. Gruppen har en gemensam härkomst, eller en känsla av gemensam härkomst.
2. Gruppen delar fundamentala kulturella värden,
3. Gruppen har en social organisation för kommunikation och interaktion, både inom och utom gruppen.
4. Medlemmarna i gruppen identifierar sig, och identifieras av andra, som tillhörande gruppen och som avgränsade från andra grupper.

- (1) Det första villkoret av gemensam härkomst utesluter grupper av t ex kvinnor eller olika åldersgrupper. Man talar vidare om hur gruppmedlemmarna ska ha en känsla av att genom härkomst höra samman med de övriga medlemmarna, man talar om en "sense of peoplehood" eller "feelings of extended family" (Boyd 1984:37). En gemensam geografisk bas framhävs som fundamental, men Boyd föreslår att en biologisk relation mellan gruppmedlemmarna är av större vikt, framför allt hos invandrargrupper.
- (2) Ett gemensamt språk hamnar ofta i fokus när man talar om att en etnisk grupp delar kulturella värden. Ett gemensamt språk, gemensam religion, klädkod och andra specifika kulturdrag som kan knyta samman en etnisk grupp kan ses som uttryck för grupptillhörighet. Barth (1969) accepterar i stort bilden av etnicitet som beskrivs, men menar att den är förenklad och förhindrar oss att förstå fenomenet etnicitet och dess plats i samhälle och kultur. Barth pekar på den gemensamma kulturens centrala plats. Istället för det vedertagna synsättet där kultur är det primära och är själva definitionen av etnicitet vill han snarare se kulturen som ett resultat av etnicitet. Det kulturella kitt som binder samman den etniska gruppen är tvåfaldigt (Barth 1969:14).
 - (a) Den första bindningen är de öppna signalerna och tecknen, det som folk ser och det man vill visa för att markera sin identitet.
 - (b) Det andra är den grundläggande, gemensamma värdeorientering som medlemmarna i den etniska gruppen har. Fishman (1989) menar att etnicitet är ett, inte sällan medvetet, avgränsande mellan "vi" och "dem", och "dem" och "dem". Etnicitet stävar efter, och upplevs som socialt fullständig och kulturellt självgående. Förutom att vara ett självidentifierande fenomen är etnicitet även länken till samhället i stort, det vill säga samhällets normer och värden. Fishman (1989:32) menar att språket, i sin natur, är den absoluta symbolen för etnicitet. Språket refererar till, uttrycker och skapar den etniska symboliken. Barth, å sin sida separerar den kommunikativa och den symboliska sidan hos språket (1985:110). Det språk som den dominerande gruppen talar i ett samhälle är ofta det språk som reflekterar etniciteten. Hos den etniska gruppen kan språkets värde ligga i dess symbolik snarare än som kommunikativt medel.
- (3) Det tredje villkoret beskriver hur en etnisk grupp kan definieras i termer av social kontakt inom den egna gruppen. Kontakten inom gruppen är utformad av gruppens funktion som bas för social interaktion. Barth (1969:13) menar att den etniska gruppen är en form av social organisation. Det kan, men inte av nödvändighet, innebära en mer politiskt inriktad, formell organisering av den etniska gruppen. Dock visar den sociala kontakten inom gruppen i kombination med de gemensamma kulturella drag som binder gruppen samman att det finns gemensamma intressen inom gruppen (Boyd 1985:39).
- (4) Det fjärde och sista villkoret av själv- och andraidentifikation antyder att medlemmarna i den egna gruppen, likaväl som de som står utanför, är medvetna om den etniska gruppens avgränsningar. Fishman (1989:33), Edwards (1985:7), Boyd

(1985:38) och Barth (1969), vilket titeln på hans bok skvallrar om, lägger alla stor vikt vid den etniska gruppens avgränsning. Det är i avgränsningen och vid mötet med andra etniska grupper som kontrasten mellan dem blir tydlig. Den etniska gruppens sociala avgränsning är av naturliga skäl i fokus. Den etniska gruppen kanaliserar det sociala livet och gruppen överlever bara så länge den uppvisar kulturella skillnader gentemot andra grupper. Det räcker med andra ord inte att en forskare definierar en grupp med gemensamma kulturdrag och en gemensam härkomst såsom en etnisk grupp. Medlemmarna själva måste anse att man är separerad från andra grupper i samhället.

2.1.3 Den ärvda etniciteten

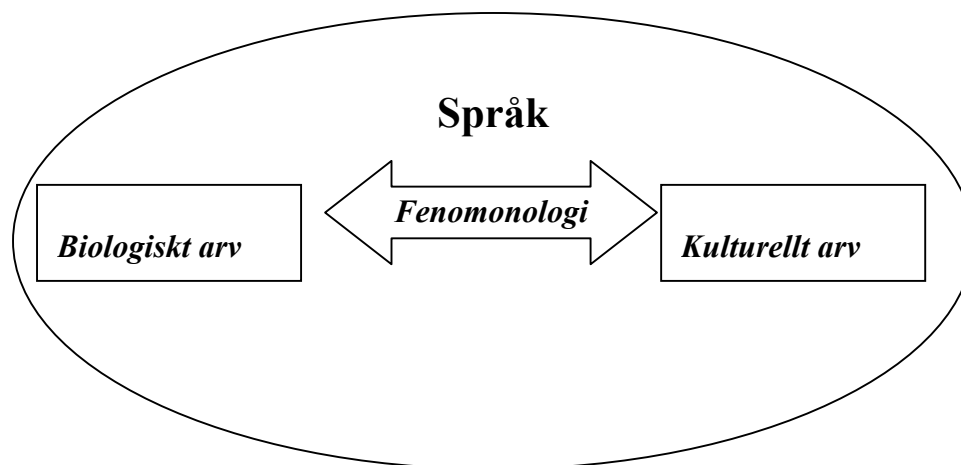
En kärna eller ett centralt begrepp hos fenomenet etnicitet är, enligt Fishman (1989:24f), nödvändig att forma. Han benämner den innersta kärnan i fenomenet som *paternity* ”biologiskt arv”. Termen härrör från erkännandet av etnicitet som något nedärvt, något med biologiskt ursprung som vandrar från generation till generation. Frågeställningar runt fenomenet handlar om hur etniska grupperingar skapas och vilka de personer är som skapar grupperingarna. Vad dessa frågor antyder är att antingen är man med, eller inte, i en etnisk gemenskap. Den biologiska aspekten av etnicitet reflekterar de drag av socialt beteende som antingen är biologiska eller som antas vara det, så som fysiska drag, temperament och, inte minst, språk. Men lär sig inte bara språket med ”modersmjölken”, utan, här visar Fishman (1989:26f) sin whorfianska ådra,¹ språket formar även sinnet och den mentala processen. Språket kan antingen vara en omedveten självklarhet för en etnisk grupp, eller en stark symbol för etnicitet. Fishman beskriver språkets betydelse:

It is not only the conveyor of other ethnic symbols. It is not even merely an ethnic symbol in and of itself. It is ‘flesh of the flesh and blood of the blood’ and, therefore, all the more powerful as a conveyor, as a symbol, and as a *summum bonum*, well worth living and dying for (Fishman 1989:26-27).

Patrinomy ”kulturellt arv” är ett fenomen som återfinns vid sidan av, och i konstant interaktion med, det biologiska arvet (Fishman 1989:27f). Det kulturella arvet är mer en tolkningsfråga och mer föränderlig än det biologiska arvet. Frågeställningar runt det kulturella arvet handlar om hur etniska kollektiv beter sig och vad kollektivets medlemmar gör för att uttrycka sitt medlemskap. Vad dessa frågeställningar antyder är att antingen motsvarar man de förväntningar som gruppen har på medlemmen, eller inte. Etnisk inlärning är knuten till kultur, men är inte nödvändigtvis ett och samma fenomen.

Phenomenology ”fenomenologin” hos etnicitet handlar om hur medlemmen av en etnisk grupp ser på etnicitet, den etniska föränderligheten och relationen mellan hur tidigare generationer uppfattat etnicitet och synen på andra typer av gruppidentitet (Fishman 1989:29f). Fenomenologin kan förstås som länken mellan en persons nedärvda biologiska arv och kulturella arv och den betydelse som hon fäster vid det. Fishman förklarar (1989:31):

¹ Edward Sapir och hans student Benjamin Lee Whorf är de som främst associeras till den språkliga relativismen (Wardough 1992: 218). Den språkliga relativismen handlar om relationen språk och kultur och beskriver hur språkets struktur bestämmer hur en talare av språket uppfattar världen.

Figur 2.1. Relationen mellan släktskap, uppförande, meningen och språket.

Ethnicity is the "cup of customs" (patrimony) passed on by one's parents (paternity), from which one drinks the meaning of existence...through which one envisions life (phenomenology) /.../

Länken mellan språk och etnicitet är, enligt Fishman, en nödvändig sinnebild för att mäta en etnisk grupps reaktioner på användande av språket i till exempel ritualer, officiella ärenden och utbildning. Det kan vara i sambandet mellan språk och etnicitet som man finner hur språket är karaktäriserat och varför det har utvecklats som det gjort. I relation till de tre tidigare nämnda kärnbegreppen är språket det övergripande kittet som binder dem alla samman. Relationen förtydligas i figur 2.1 och förklaras bäst som följer: *Language is the recorder of paternity, the expresser of patrimony and the carrier of phenomenology* (Fishman 1989:32).

Språk, identitet och etnicitet är en alltid närvarande treenighet i den mänskliga tillvaron. De inverkar, påverkar och influerar varandra konstant. I situationer där människor finner sig vara i minoritet, som i fallet arabisktalande i Sverige, blir den etniska identiteten skarpare och tydligare. Att leva i ett land där ett annat språk än det egna modersmålet talas leder i de allra flesta fallen till att personer, mer eller mindre djupgående och mer eller mindre gärna, införlivas i det nya språket och nya talgemenskaper².

2.2 Sveriges minoriteter och deras språk

Majoriteten i Sverige har en bild av ett land med en historiskt sett gemensam kultur och *ett* gemensamt språk, det svenska. Den allmänt rådande synen av Sverige är, ur en språklig synvinkel, en homogent uppmålad bild. Närmare sanningen är dock att Sverige relativt sett är, och har alltid varit, ett mångkulturellt och flerspråkigt land. Det nationalistiska synsättet som fått råda i landet under det senaste seklet har inneburit att man förnekat det mångkulturella arv som tilldelats oss. Det är först under senare decennier som värdet av pluralism och heterogenitet har börjat uppskattas och framför allt uppmärksammas. Det märks inte minst på den integrationspolitik som förs, alltmer präglad av acceptans och framhävande av språklig

² "Talgemenskap" (Boyd & Gadelii 1999) eller "språkgemenskap" (Dahl 2000:44) är de allmänt vedertagna svenska översättningarna av begreppet "speech community". I uppsatsen används konsekvent begreppet "talgemenskap".

och kulturell mångfald. Bakom de språk som är representerade i Sverige finns olika språkgrupper, varav flera är minoritetsgrupper.

Här är en poäng att göra skillnad mellan minoritetsgrupper i allmänhet och inhemska eller nationella minoriteter (eller landsdels- eller minoritetsspråk). Det finns en uppsjö av definitionsförsök av minoritetsbegreppet i allmänhet. Den mest vedertagna definitionen är föreslagen av Francesco Caportorti (1991) som på uppdrag av Förenta Nationerna gjort en utredning av minoritetsbegreppet. Under utredningen visade sig problemen vara legio och ingen entydig definition tillfredställde alla inblandade. Trots detta definierades slutligen minoritetsbegreppet i kontexten av artikel 27 i de Mänskliga Rättigheterna³:

A group numerically inferior to the rest of the population of the State, in a non-dominant position, whose members-being nationals of the State-possess ethnic, religious or linguistic characteristics differing from those of the rest of the population and show, if only implicitly, a sense of solidarity, directed towards preserving their culture, traditions, religion or language (Caportorti 1991:96).⁴

Nationella, inhemska eller historiska minoriteter syftar på de minoritetsgrupper som av svenska staten fått officiell minoritetsstatus. Den svenska minoritetsspråkskommittén har dock lagt förslag till kriterier avseende inhemska eller nationella minoriteter (SOU 1999:193 s. 10; Hyltenstam 1999a:24).⁵

1. En nationell minoritet ska vara en grupp med uttalad samhörighet, som till antalet i förhållande till resten av befolkningen inte har en dominerande ställning.
2. Gruppen ska ha en religiös, språklig, traditionell och/eller kulturell särart.
3. Gruppen ska ha historiska eller långvariga band med Sverige.
4. Självidentifikation; den enskilde såväl som gruppen ska ha en vilja och en strävan efter att behålla sin identitet.

Begreppet *minoritetsspråk* kan förstås och definieras på olika sätt. En allmän beskrivning av minoritetsspråksbegreppet är dock att se det som ett språk som har en underställd ställning gentemot ett dominerande språk i samhället, eller att ett mindre antal personer talar språket.

2.2.1 Ett stabilt ramverk

Den tendens av uppskattning och respekt för kulturellt mångfald som börjar skönjas i den nationella politiken kan belysas genom statliga satsningar. Regeringen tillsatte 1995 minoritetskommittén som hade som uppgift att utreda huruvida Sverige borde ansluta sig till Europarådets konvention om regionala språk och minoritetsspråk,

³ Se det inledande citatet i uppsatsen.

⁴ När begreppet ”minoriteter” eller ”minoritetsgrupper” används i uppsatsen avses den vidare, traditionella definitionen av begreppet.

⁵ Europarådets konvention för skydd av nationella minoriteter, *ramkonventionen*, saknar en definition av begreppet nationella minoriteter på grund av svårigheterna att enas om en tydlig definition. Europarådets medlemstater har lämnat åt varje medlemsland att i varje enskilt fall bedöma vilken grupp som innefattas av begreppet.

minoritetsspråkskonventionen (Hyltenstam 1999a:16). Kommittén har även i ett andra uppdrag ombetts utreda om Sverige bör stödja Europarådets konvention för skydd av nationella minoriteter, *ramkonventionen*. Detta är den största satsningen som en regering gjort för att stödja de inhemska minoriteterna i Sverige. Minoritetsspråkskonventionen värnar om en mångkulturell miljö och flerspråkighet och det övergripande syftet med konventionen är av kulturell art. Utredningen förklarar: *Genom att skydda och främja historiska lands- eller minoritetsspråk som av hävd talas i Europa vill man bidra till att bevara och utveckla Europas mångkulturella arv och flerspråkighet inom nationsgränserna* (SOU 1997:192 s. 68). Genom att stödja en språklig heterogenitet bidrar man till ett Europa som vilar på idealet av pluralistiska principer. Det egna språket är av naturliga skäl viktigt för folk i minoritetsställning och man betonar rätten att de som använder minoritetsspråk ska få använda sitt språk fullt ut, inte bara i hemmet utan likaväl i det offentliga livet i det land där de är medborgare. Etniska grupper och nationella minoriteters demokratiska rättigheter och skyldigheter är ingen självklarhet, utan står och faller med hur begreppet ”minoritet” uppfattas och tolkas. Staten kan förneka existensen av, eller genom olika och för syftet lämpliga definitioner exkludera de grupper som skulle få ökade rättigheter genom att erkännas som nationella minoriteter. Tendenserna återspeglas i hur minoritetsspråk definieras enligt Minoritetsspråkskonventionen och Minoritetsspråkskommitténs utredning.

Minoritetsspråkskommittén ställer upp ett antal villkor för vad som kan klassas som ett minoritetsspråk (SOU 1997:192 s. 69; Hyltenstam 1999a:24).⁶ Kommitténs utgångspunkt är de villkor som ramkonventionen vilar på och dess uppdrag är att utreda om en inhemsk minoritet eller språkgrupp ska få officiell minoritetsstatus.⁷ Konventionens villkor avgränsar vilka språk som kan falla inom dess ramar för landsdels- eller minoritetsspråk och vilar på två huvudkrav (SOU 1997:192 s. 69; Hyltenstam 1999a:16):

1. att språket ska användas av hävd inom ett visst territorium inom en stat av medborgare som till antalet är mindre än resten av befolkningen i den staten, och
2. att språket ska vara annorlunda än det officiella språket.

När man talar om att ett språk ska användas ”av hävd” inom ett område refererar man till historiska hänsyn. Konventionen syftar på språk som talats under lång tid, och fortfarande talas i en stat. En exakt siffra nämns inte, men den svenska inställningen är att en gräns dras vid 100 år för att ett språk ska anses vara historiskt och anses användas ”av hävd” (Lainio 1999:175). Kommittén avfärdar utan vidare invandrarspråk som minoritetsspråk efter konventionens definition av begreppet. Bedömningen bygger på att de nya språk som till följd av invandring numera talas i de europeiska länderna i stort sett inte talats i landet före andra världskriget och därför inte kan anses talas ”av hävd” i Sverige. Kommittén påpekar dock att konventionen inte angett när ett invandrarspråk övergår till att bli ett historiskt minoritetsspråk men säger att: */.../ det anses fullt möjligt att ett språk som först är ett*

⁶ Kriterierna av hävd, territorium och antal som Minoritetsspråkskommittén ställer upp för minoritetsspråk används som ram för kartläggningen av de arabisktalande och i viss mån arabiskan i Sverige.

⁷ Att uppdraget är att ringa in eventuella officiella minoritetsspråk verkar leda till extra försiktighet i utformandet av kriterier vilket i sin tur leder till att vad som för många skulle klassas som minoritetsspråk utesluts.

invandrarspråk så småningom övergår till att vara ett landsdel- eller minoritetsspråk (SOU 1997:192 s. 69). Lainio (1999:174f) ansluter till diskussionen om tidsaspekten i minoritetsfrågan. Tidsaspekten är en stötesten som används som argument av de europeiska staterna för att inte diskutera minoritetsstatus och medföljande rättigheter i samband med invandrargrupper. Detta trots att ca 10 procent av Västeuropas befolkning utgörs av nyare migrationsgrupper. Dessa grupper utgörs av personer som efter flera decennier rotat sig i det nya landet utan avsikt att återvända till sitt ursprungliga land. Lainio (1999:176) ser tidskriteriet på 100 år som en förklaring till varför andra- och tredje generationens invandrare har svårt att bli accepterade i det svenska samhället.

Konventionen säger att språket måste vara väsensskilt från det officiella språket i landet och minoritetsspråkskommittén avvisar därmed en tillämpning av konventionen på vissa svenska folkmål, såsom älvdalska och gutniska. Konventionen medger dock att relationen språk – dialekt är en mycket omdiskuterad fråga som inte går att avgöra enbart på lingvistiska grunder och lämnar avgörandet av vad som ska definieras som språk eller dialekt till berörda myndigheter.

Det tredje villkoret för minoritetsspråk är en fråga om territorium

3. språket ska användas av hävd i ett visst territorium inom en stat.

Konventionen omfattar främst territoriella språk, vilket innebär ett visst geografiskt område där ett språk använts av hävd och fortfarande används. Området benämns av konventionen som *territorium där landsdel- eller minoritetsspråk används* (SOU 1997:192 s. 70; Hyltenstam 1999a:17). Vad som mer exakt omfattar ett territorium lämnas till varje berörd stat att själv definiera. Definitionen av territorium där landsdels- eller minoritetsspråk används är: *det geografiska område inom vilket detta språk är uttrycksmedel för ett så stort antal personer att det motiverar de olika åtgärder till skydd och främjande /.../* (Hyltenstam 1999a:17). Konventionen gäller inte bara territoriella språk, utan även territoriellt obundna språk. Vad man avser är att konventionen även kan appliceras på språk som inte är bundna till ett specifikt område, såsom romani.

Det sista villkoret för minoritetsspråk syftar på antalet talare av ett språk

4. antalet invånare som gör tillämpningen av olika bestämmelser om stöd och skydd motiverade.

Konventionen anger inte hur många talare av språk som motiverar en minoritetsspråksstatus, utan lämnar avgörandet till de berörda staterna.

Utredningen av Minoritetsspråkskonventionen förklarar att det finns en anledning till att villkoren för minoritetsspråk är så vagt formulerade om de är. Konventionen är ett viktigt steg mot acceptandet av, och öppnandet för, ett flerspråkigt samhälle och alltför viktigt för att falla på definitionsfrågor. Vagheten är avsiktlig och syftar till att så många stater som möjligt inom EU ska ratificera konventionen. Konventionen ger stort utrymme åt staterna att själva bedöma vilka språk som faller inom ramarna för landsdel- eller minoritetsspråk. När ett land

ratificerat Minoritetsspråkskonventionen finns det ett antal obligatoriska mål och principer som varje stat måste följa för att minoritetsspråken ska kunna bevaras.⁸ Exempel på de övergripande mål och principer som finns angivna i konventionen är ett erkännande av de landsdels- eller minoritetsspråk som finns i staten som uttryck för kulturell rikedom, att staten ska respektera varje landsdels- eller minoritetsspråks geografiska område och åtgärder för undervisning. Vidare finns mer detaljerade åtgärder som stater vid ratificeringen kan göra förbehåll för. Det är åtgärder som berör utbildning, att lagtexter ska utformas på språket, tillåta släktnamn på språket, offentlig förvaltning osv.

Regeringen har utsett fem svenska landsdels- eller minoritetsspråk, varav två inte är rekommenderade av Minoritetsspråkskommittén. De språk som rekommenderats av Minoritetsspråkskommittén är samiska, (som liksom arabiskan talas i flera från varandra vitt skilda dialekter) romska och finska. De övriga språk som regering utsett till landsdels- eller minoritetsspråk är meänkieli (tornedalsfinska) och jiddisch.

⁸ För närmare beskrivning av de obligatoriska mål och principer och de mer detaljerade bestämmelser som finns angivna i minoritetskonventionen se SOU 1997:192 s. 72, eller minoritetskonventionen del II och del III.

3. Arabiska aspekter

/.../CIA (*Classic Arabic*) still possesses that vital element which was the basis for its adaption as the language of the Islamic umma ('community'): it is a unifying factor, nowadays crossing the borders of different political systems, different economic environments, widely varying cultures and physical types, and different religions (Bateson 1967:80).

Den klassiska arabiskan och standardarabiskan (MSA), anses vara en enade faktor för dem som talar språket, trots det vidsträckta och heterogena område där det används. Frågan är då om detta mönster är det samma för språket och dess talare utanför arabstaterna. Nu närmar vi oss pudelns kärna, vad som händer med språket när det talas i minoritet i en främmande miljö och vilka åtgärder som är nödvändiga för att bevara språket. Det är en aspekt av allra högsta vikt eftersom ett levande arabiskt språk i Sverige är en förutsättning för en officiell minoritetsspråkstatus.

3.1 En levande arabiska

Det finns flera viktiga aspekter när man talar om det arabiska språkets bevarande i Sverige. Attityderna gentemot invandarspråk har sett olika ut under olika tider i Sverige. Man har gått från en vilja att assimilera språken mot en mer uppskattande attityd där fokusen är inställd på kulturell och språklig mångfald.

Vad sker med ett minoritetsspråk⁹, i det här fallet arabiskan, efter en tid? Talas det fortfarande som förstaspråk och fungerar det som kommunikationsmedel mellan individer i den arabiska talgemenskapen efter två eller tre generationer? Det leder till frågan om den arabiska talgemenskapen kan bevaras som en fungerande enhet efter år av påverkan från det dominerande språket. Frågeställningarna är omfattande när bevarandet av invandarspråk diskuteras. Individen har sällan kontroll över situationen när det är fråga om språkförändringar. Det är framförallt samhällssituationen som är avgörande för skeendet. Talare av minoritetsspråk finner sig i en situation där de, å sin sida, av nödvändighet måste lära sig det dominerande språket. Majoritetsbefolkningen har å andra sidan sällan behov av att lära sig minoritetsspråket. Medlemmarna i minoritetsgruppen blir på så sätt ofta tvåspråkiga, samtidigt som medlemmarna av majoritetsspråket förblir enspråkiga. Således påverkas minoritetsspråket och medlemmarna av minoritetsgruppen mer än majoriteten och dess språk i kontakten mellan grupperna och deras språk. Effekterna av språkkontakten kan dock härledas

⁹ Här används begreppet minoritetsspråk som beteckning för alla språk som används i Sverige som inte är svenska (majoritetsspråk).

från *språkets grundläggande betydelse för den etniska identiteten* (Fraurud & Hyltenstam 1997:416).

När ett minoritetsspråk lever vid sidan av ett dominerande språk leder språkkontakten ofta till språkförändring (Hyltenstam, Stroud & Svonni 1999:46; Bloomfield 1933:55; Edwards 1985:47; Dahl 2000:134; Kostoulas-Makrakis 1995:7ff). Det finns ett antal faktorer som samverkar och har betydelse för språkförändring och även för språkbevarande.¹⁰ Faktorerna beskriver språksituationen som leder till språkförändring på tre plan. Det första är faktorer på samhällsnivå som beskriver relationen mellan minoritets- och majoritetsspråk. Den andra nivån handlar om de interna förhållandena inom minoritetsgruppen och den tredje nivån rör den individuella talarens beteende och uppfattningar.

Hur ser då framtiden ut för invandrar språken i Sverige? Vad har de för utsikter att bevaras som fungerande minoritetsspråk och talgemenskaper i samhället? Boyd (1985:160ff) och Kostoulas-Makrakis (1995:7ff) har identifierat ett antal faktorer som påverkar den framtida tvåspråkigheten hos minoritetsspråkens medlemmar och vilka möjligheter minoritetsspråken har att överleva i ett tämligen kyligt klimat.

1. Demografiska faktorer

- i. Den höga invandringen av flyktingar som ofta kommer i familjer och som har en tendens att gifta sig inom den egna gruppen kan leda till att minoritetsspråken har en chans att överleva.
- ii. Boyds studie visar att om medlemmar av samma talgemenskap samlas på samma geografiska område, i t ex ett och samma bostadsområde, påverkar det bevarandet av den gemensamma kulturen och ökar användningen av minoritetsspråket.
- iii. Möjlighet till interaktion över generationsgränserna är en viktig faktor i användandet av minoritetsspråken. Det visar sig att ungdomar tenderar att använda minoritetsspråket med föräldrar och andra äldre i minoritetsgruppen, medan interaktionen med andra ungdomar, även syskon domineras av svenska.
- iv. Det faktum att familjer rotat sig i landet, utan avsikt att återvända till ursprungslandet, verkar negativt för en stabil minoritetsspråkssituation.
- v. Talarnas möjlighet att besöka ursprungslandet är en faktor som påverkar bevarandet av minoritetsspråk. Här finns problem som handlar om avstånd och inte minst flyktingsituationen. Många har inte möjligheten att återvända till sitt hemland.

2. Status

- i. En intressant slutsats av forskningen runt språkbevarande visar att en högfrekvent användning av modersmålet hos andra generationen invandrare går hand i hand med om föräldrarna har lågstatusarbeten.

¹⁰ För en utförlig genomgång av de faktorer som påverkar språkförändringar, se Hyltenstam, Stroud & Svonni (1999:48).

Det har visat sig att ökad social status leder till snabbare lingvistisk integration (eller assimilation).

- ii. Den sociohistoriska status som en minoritetsgrupp har anses vara en viktig faktor för språkbevarande. Ett minoritetsspråks vara eller icke-vara är mycket i händerna på den prestige dess talare och omvärlden finner i språket. Kostoulas-Makrakis citerar Sagarin och Kelly (1985:37):

/.../as the prestige function and the pragmatic utility of the language diminish, the evaluation of the language by its own speakers diminish (1995:13).

3. Institutionellt stöd

- i. Ett ökat stöd för, och en ökad tillgång till massmedia på minoritetsspråket och ett ökat stöd den övriga kulturen skulle antagligen hjälpa bevarandet och utvecklingen av språkanvändningen i minoritetsgruppen.
- ii. Undervisning, inte enbart av modersmålet utan även på modersmålet skulle vara ett betydande stöd för bevarandet av minoritetsspråket.¹¹ Inte bara skulle själva undervisningen utveckla språkfärdigheten hos ungdomarna, skolklasserna skulle även kunna öka känslan av grupptillhörighet mellan ungdomar av samma språkliga bakgrund. Arnberg (1996:215) pekar på att barn som får undervisning i modersmålet generellt behärskar minoritetsspråket bättre än de som inte deltagit i undervisningen. Undervisningen kan även stimulera språkanvändningen inom familjen så att föräldrarna fortsätter att tala med barnen på modersmålet.

4. Attityd

- i. Den *etnolingvistiska självidentifieringen* är en av de viktigaste faktorerna för att förutsäga språkbevarandet.

Minoritetsspråkens vara eller icke-vara vilar till stor del på kontakten med majoritetsspråket och på banden inom den egna gruppen. Även större satsningar från officiellt håll, i form av utbildning, stöd av massmedia osv., är av avgörande betydelse för språkbevarandet. Utan tvekan är utnämmandet av officiellt minoritetsspråk en satsning av den sort som kan bevara invandrarspråk som fungerande minoritetsspråk i Sverige.

3.2 En arabisk talgemenskap

Den arabiska språkgruppen är heterogen och de arabiska dialekter som talas i arabvärlden skiljer sig åt till den grad att vissa av dialekterna är sinsemellan oförståeliga. En dimension som ytterligare försvårar uppgiften är att många som har arabiska som modersmål inte använder språket inom yrket eller när de talar med t ex jämnåriga. Är dessa personer

¹¹ Se en vidare diskussion om undervisning på och av modersmålet i Appendix III.

arabisktalande i den meningen att de tillhör den arabiska talgemenskapen? En vida spridd åsikt är att de som talar arabiska och ser sig själva som araber kan definieras som ”Arab”, och det leder i förlängningen till att de även tillhör den arabiska talgemenskapen. Det är en enkel, okomplicerad och, som det verkar, sann illustration av vilka som utgör den arabiska talgemenskapen. Det kan dock behövas en mer preciserad bild av talgemenskapen. I uppsatsen ges en bred definition av begreppet talgemenskap. Uppsatsen bygger på två beaktanden vad gäller talgemenskaper. Det första är en teoretisk fråga av sociolingvistisk karaktär och handlar om vilka avgränsningar och vilka definitioner av talgemenskap som är avgörande för tillhörighet. Det andra är en praktisk fråga om uppsatsens begränsade utrymme och om vilka möjligheter det, inom ramarna för uppsatsen, finns att undersöka personers attityder och egenidentifikation visavi talgemenskaper. Det andra beaktandet lämnas här för att återkomma i uppsatsens avslutande diskussion.

Det finns flera viktiga sociolingvistiska aspekter av vilka som tillhör den arabiska talgemenskapen. Uppsatsens utgångspunkt är att det i sista hand är självidentifikationen som avgör om man tillhör en talgemenskap. Tillhörigheten i talgemenskaper kan beskrivas som flytande och dynamisk. En person som föds in i en talgemenskap, i det här fallet den arabiska, kan genom att välja bort språket även välja bort den arabiska talgemenskapen. I samma anda, men tvärt emot, kan personer tillägna sig det arabiska språket och genom olika åtgärder komma att tillhöra gemenskapen. Däremot kan de som tillägnat sig språket som tredje språk, fjärde språk osv. inte anses tillhöra den arabisktalande talgemenskapen. Vad som syftas på är t ex en svensk som studerat språket på universitet utan att betrakta sig som arab. Att räkna in dessa i den arabiska talgemenskapen skulle vara att lämna dörrarna för vidöppna. Andra och tredje generationens invandrare som talar arabiska som modersmål och använder språket i vardagen för att kommunicera med föräldrar och andra äldre räknas som medlemmar av talgemenskapen. Detta trots att de kan använda svenskan som kommunikationsmedel med jämnåriga. Vad detta innebär är att man i olika stadier och i olika situationer i livet kan tillhöra flera olika talgemenskaper. Vidare leder det till slutsatsen att en person inte behöver tillhöra någon talgemenskap överhuvudtaget.

3.3 Det arabiska språket

3.3.1 *Språk vs dialekt*

Det är ur känslan av etnisk avskildhet och särskildhet som medvetenheten om det egna språket som viktig kulturbärare växer fram, liksom viljan att odla och utveckla detta språk mot ett fungerande standardiserat språk. På motsvarande sätt påverkar graden av standardisering, och den status språket därmed uppnått, styrkan i den etniska identiteten /.../ (Hyltenstam 1999b:115).

Begreppet ”språk” är omdiskuterat och gränsdragningen av vad som kan betraktas som ett språk är, när det kommer till kritan, godtycklig. Uppfattningen om vad som kan klassas som ”riktigt språk” bygger ofta på om språket har ett standardiserat skriftspråk, detta trots att språk talats och använts under hela mänsklighetens historia. Faktum är att det bara är under det

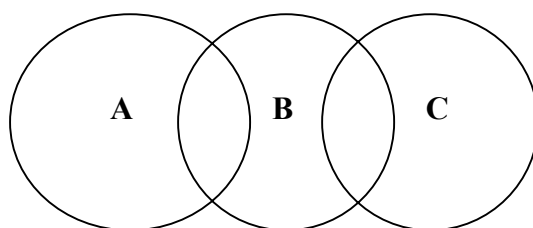
senaste seklet som läskunnigheten spridits (inom den rika världen, märk väl). Inom uppsatsens ram betraktas språk som ett kommunikationsmedel, med eller utan skriftspråk.

Vid första anblicken kan distinktionen mellan språk och dialekt vara okomplicerad och kan te sig lätt att åtskilja. Vid närmare granskning visar det sig dock att gränsen mellan fenomenen är otydlig och i hög grad en teoretisk, och inte minst en politisk, konstruktion. De flesta är överens om att svenska och norska är olika språk, medan älvdalska och skånska är två olika dialekter. Men här kommer poängen in om konstruerade gränsdragningar för vad som klassas som språk respektive dialekt. Den ömsesidiga förståelsen är normalt större mellan svenska och norska än mellan svenska och älvdalska. Språk är i sig en social konstruktion och alla regler och gränser är skapade av människan. Möjligen kan sägas att gränsdragningen inte är lingvistiskt utan sociopolitiskt motiverad. För att ringa in vad som kan klassas som språk och vad som kan klassas som dialekt ger Hyltenstam (1997 och 1999b) och Boyd (1985:43ff) fyra förklaringar till hur man kan förstå begreppet ”dialekt”.

Oftast när språkvetare, och då främst dialektologer, talar om dialekter syftar de på lokala och regionala varieteter av ett språk, eller om en varietet som kopplas till ett specifikt område. De administrativa gränserna spelar i sig ingen roll för hur dialekterna utvecklas, men gränserna har ändå påverkat hur befolkningsgrupper har haft, eller saknat, kontakt sinsemellan och det har haft betydelse för språkutvecklingen. Dialekterna förutsätts ha skapats ur en mer enhetlig språkform. Att formen har splittrats upp i olika varianter anses ha att göra med den bristande kontakten mellan språkgrupper, antingen genom naturliga hinder i form av t ex berg, eller på grund av sociala hinder, såsom statsgränser.

En andra förklaring till språk respektive dialekt är en av ”ömsesidig förståelse”. Kriteriet säger att om talare av två språkliga varianter förstår varandra talar de olika dialekter av samma språk. Genast när man granskar kriteriet om ömsesidig förståelse stöter man på patrull.

1. Ett första problem är att vissa varieteter som kallas för språk, t ex norska och svenska, är ömsesidigt förståeliga medan varieteter som inte är ömsesidigt förståeliga, såsom olika arabiska varieteter, kallas för dialekter.
2. Ett andra problem är att det finnas olika grader av ömsesidig förståelse. Det är inte så att antingen förstår man varandra, eller inte. Snarare kan man förstå ett språk ganska bra, ett annat bättre, och frågan blir hur bra man måste förstå en annan varietet för att kunna tala om ömsesidig förståelse.
3. Ett tredje är att när man talar om ömsesidig förståelse talar man om ett kontinuum i övergången mellan olika språkliga varieteter. Det kan förklaras genom ett mönster av tre varieteter, A, B och C, som angränsar till varandra, ett förhållande som exemplifieras i figur 3.1. Talare A och B förstår varandra och talare B och C förstår varandra, men talare A och C förstår inte nödvändigtvis varandra. Om A och B, och B och C är dialekter av samma språk, så är även A och C dialekter av samma språk trots att de inte är ömsesidigt förståeliga. Ytterligare en aspekt är att ömsesidig förståelse inte behöver vara reciprok. Talare A kanske förstår talare C, medan talare C nästan inte förstår talare A.

Figur 3.1. Kontinuum i övergången mellan olika språkliga varianter.

4. Det fjärde och sista problemet handlar om att det som diskuteras är, i slutändan, relationer mellan människor och inte mellan språkliga varieteter. Det innebär att det finns ett inslag av vilja och ansträngning i den ömsesidiga förståelsen. Om en talare är tillräckligt motiverad kan hon anstränga sig att förstå den hon kommunicerar med. Även erfarenhet spelar in i förståelsen. Är man van att höra ett språk är det lättare att förstå vad som sägs även om varieteten skiljer sig mycket från den egna.

En tredje förklaring till vad som kan förstås som dialekt är om dialekterna är knutna till samma standardspråk. Standardspråk har olika komponenter varav den viktigaste är en utvecklad skriftform. Hyltenstam (1999b:110) beskriver: *Därför kan man säga att varieteter som är kopplade till samma skriftspråk är dialekter av det språk som speglas i detta skriftspråk*. Ett exempel på detta förhållande är de arabiska varieteterna som, trots inbördes oförståelighet, kallas dialekter därför att de är kopplade till det standardiserade arabiska skriftspråket som är gemensamt i samtliga arabländer. I distinktionen mellan språk och dialekt är standardiseringen av språk en viktig komponent.¹² Olika aspekter av standardiseringsprocessen åskådliggörs i figur 3.2. I ett första steg väljs den norm som ska standardiseras, och i ett andra ska den nya normen dokumenteras och beskrivas, *kodifiering*. Normen måste implementeras och accepteras av användarna och i ett sista steg, *elaboreringen*, ska den nya språkformen faktiskt användas. I slutändan är det hur lyckad implementeringen varit, graden av acceptans, som bestämmer vilken roll språket ska få spela i samhället.

En fjärde förklaring är direkt kopplat till etnicitet och känns igen från de villkor som ställts upp för etnicitet och minoritetsgrupper. Det gäller frågan om hur talare uppfattar sitt språk i förhållande till de varieteter som finns i omgivningen.

	Norm	Funktion
Samhälle (Statusplanering)	1. Val av norm	3. Implementering
Språk (Korpusplanering)	2. Kodifiering	4. Elaborering

Figur 3.2. En modifierad version av Haugens figur (Haugen 1983:275).

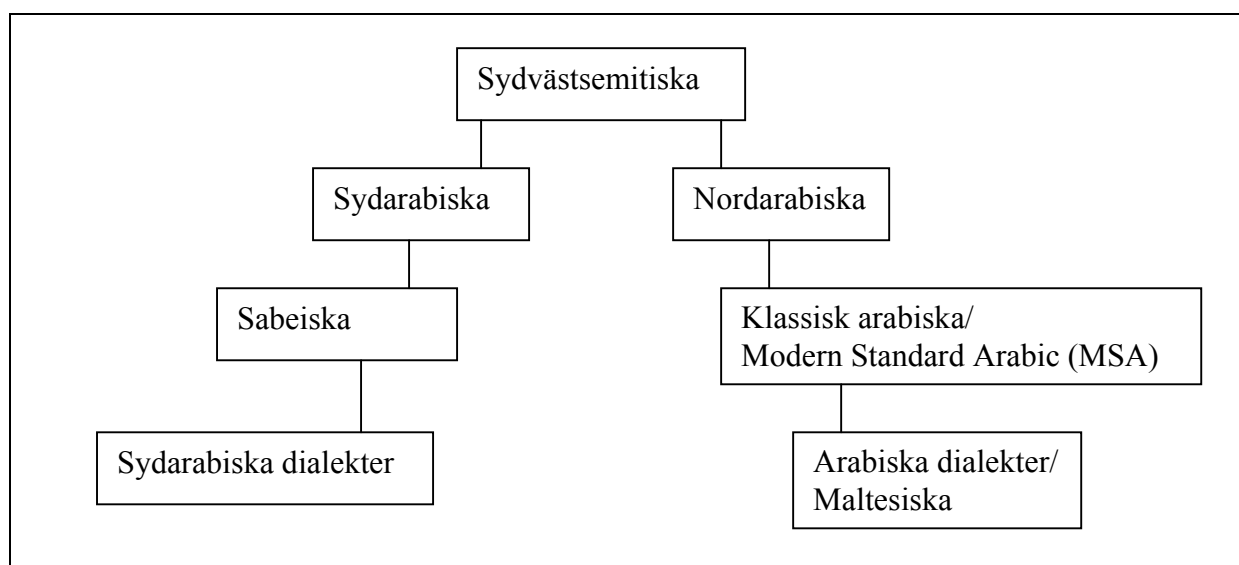
¹² För en utförlig beskrivning av Haugens språkplaneringsmodell, se Wolff Foster (2001:18f).

3.3.2 ...en tillbakablick

Spridningen av det arabiska språket tog sin början redan i den historiska tidens begynnelse (Barth Magnus 1989:9ff; Beeston 1970:11ff; Bateson 1967:50ff). Redan under det tredje årtusendet f. Kr. utvandrade akkaderna från den arabiska halvön in i Mesopotamien. Där sammansmälte de med sumererna, ursprungsbefolkningen, vilkas språk efter hand dog ut. Under årtusendena som följde böljade vågor av talare av nordvästsemitiska språk in i Palestina och Syrien, över kanaanéerna och araméerna och trängde undan deras språk. Den sista stora folkvandringen var den arabiska expansionen på 600-talet och den muslimska erövringen spred arabiska bosättare över ett stort territorium. Genom Koranens tillkomst under detta århundrade blev det arabiska litteraturspråket den islamska trons språk. Den muslimska utbredningen hade som följd att icke-araber började använda det arabiska språket och att de lokala språken förlorade sina tydliga distinktioner. Konsekvensen av den språkliga spridningen var bland annat att språket utvecklades och förändrades i snabb takt. Lärda uppmärksammade situationen och fruktade att den språkliga utvecklingen skulle leda till att förståelsen av Koranen skulle ta skada. Härefter föddes vetenskapen om arabisk lexikografi och grammatik vars mål var att standardisera arabiskan och att skapa ett korrekt språk. Denna klassiska arabiska upplevde under de följande århundradena en storhetstid som litteraturspråk och det är i princip den tidens grammatik som lärs ut i skolorna än idag. Idag är arabvärldens omkring 300 miljoner människor spridda i över 20 länder.

3.3.3 ...dess varianter

Arabiskan tillhör den afroasiatiska språkfamiljens semitiska gren (Barth Magnus 1989:9ff; Bateson 1967:50ff). Den semitiska språkgruppen delas grovt upp i tre grenar, den sydvästsemitiska, nordvästsemitiska och slutligen den östsemitiska. Nordarabiskan, eller i vardagligt tal arabiskan, tillhör den sydvästsemitiska grenen och är det språk som avses när det talas om "arabiska" i uppsatsen. Nordarabiska består i sin tur av klassisk arabiska och de arabiska dialekterna och maltesiska, en relation som tydliggörs i figur 3.3. De semitiska

Figur 3.3. Översikt över det arabiska språkets släktskap.

språken visar större inbördes likhet än de indoeuropeiska språken och kan snarare jämföras med de germanska språken i fråga om släktskap. De arabiska språkformerna är i sin tur, trots väsentliga skillnader, ändå tillräckligt homogena för att klassas som dialektala varianter, eller *vernakulärer* som Beeston (1970:11) föredrar att kalla dem, av ett och samma språk. Grannländers dialekter kan utan vidare förstås, men mellan de dialekter som talas i ytterkanterna av området kan den inbördes begripligheten vara problematisk, se figur 3.1. Här används termen ”dialekter” för att tala om de språkliga varianter som talas i arabstaterna.

Kontrasten mellan nomadliv och bofasta är tydlig över hela den arabisktalande världen och har satt djupa spår i språkutvecklingen under århundradena (Bateson 1967:102). Dialekterna är präglade av de olika levnadssätten och dagens arabvärld kan delas in efter olika regionala dialektala karaktäristika. Dialekterna är gamla och regionerna motsvarar inte helt dagens politiska gränsdragningar. Snarare motsvarar t ex ”marockansk arabiska” den arabiska norm som talas i de större städerna i landet, än den arabiska som talas i hela landet. På landsbygden talas olika dialektala varianter, vissa nomadformer medan andra kan visa stora likheter med grannlandets dialekt. Det finns olika sätt att klassificera de arabiska dialekterna. Retsö (NE) talar om en gränsdragning mellan å ena sidan ”*hadari*” som talas av stadsbor och vissa andra bofasta i Syrien, norra Irak och i delar av Marocko och Tunisien, och å andra sidan ”*badawi*”, de dialekter som talas av beduiner i både Sahara och Arabien och även av vissa bofasta i Nildalen, södra Irak och Algeriet. Ytterligare en indelning kan göras mellan öst- och västarabiska, som belyses närmare i figur 3.4 (Bateson 1967:102f). Östarabiska talas över hela den arabiska halvön, i alla arabisktalande delar av Asien. Vidare talas östarabiska i Egypten, i Sudan vid sidan av andra afrikanska språk och i alla delar av Östafrika dit arabiskan spridits. Västarabiska, eller Maghreb som dialekten kallas i regionen, talas i alla arabiskspråkiga delar av Västafrika. I Afrika möts varianterna och blandas runt Lake Chad.

I kontrast till de olika dialektala varianterna som talas i arabvärlden står den variant som används som skriftspråk och utbildningsspråk. Språket är gemensamt för alla arabisktalande i den arabisktalande världen, men talas inte som förstaspråk av någon. Man syftar på arabiya, den arabiska termen för vad européer benämner den klassiska, litterära, skriftliga eller standardiserade arabiskan (Bateson 1967:75; Beeston 1970:12). Alla olika benämningar på samma fenomen, men som ibland används i mer specificerad mening där klassisk arabiska refererar till de preislamiska poeternas språk, skrivna eller litterära arabiskan till det medeltida islamiska prosaspråket och den moderna standardiserade arabiskan. Här används konsekvent

<i>Östarabiska</i>	<i>Västarabiska, eller Maghreb</i>
Arabiska halvön	Marocko
Irak	Algeriet
Syrien – Palestina	Tunisien
Egypten, Sudan & Dji Bouti	Libyen
	Mauretanien

Figur 3.4 Uppdelning mellan öst- och västarabiska.

uttrycket *Modern Standard Arabic* eller *MSA*, ett begrepp som syftar på den långtgående standardisering språket genomgått. Standardiseringen tog sin början redan på 700-talet och har genom nedgångstider och renässans förblivit i stort sett oförändrat. MSA visar endast upp små skillnader gentemot den klassiska arabiskan (Barth Magnus 1989:11). Skillnaderna finns i vissa syntaktiska konstruktioner och i ordförrådet som utökats allteftersom det tillkommit nya termer för moderna företeelser. Ingen har MSA som modersmål, utan språket är inlärt. Det hindrar inte att språket i allra högsta grad är levande och att det är ett nyansrikt uttrycksmedel för de som behärskar det.

MSA är ett internationellt språk och är officiellt språk i alla arabstater.¹³ Dock talas även andra språk i området. I Nordafrika talas t ex berberspråk som minoritetsspråk, men många berber är tvåspråkiga och talar både arabiska och berberspråk (Barth Magnus 1989:10; Beeston 1970:11). Andra språk är kurdiska som främst, inom arabvärlden, talas i norra Irak. Små grupper armenisktalande har etablerat sig i de flesta stora städer i mellanöstern. Ett antal mindre språk talas inom området: sydarabiska, arameiska och koptiska för att ta några exempel (Bateson 1967:115f). Arabiskan är också andraspråk i några andra muslimska länder på grund av Koranen. Arabiska är obligatoriskt ämne i skolan bland annat i Pakistan, Iran och Afghanistan. Den kristna folkgruppen assyrier/syrianer har invandrat i stort antal från Turkiet, Syrien, Libanon och Irak. Idag är omkring 40 000 personer bosatta i Sverige. De flesta talar suryoyo och skriver syriska, men gruppen talar också, beroende på vilket land de kommer ifrån, olika språk: turkiska, arabiska och kurdiska. MSA har sina fasta användningsområden och så har även de arabiska dialekterna. Det diglossiska förhållandet mellan dem är värt en närmare granskning.

3.3.4 ...och deras inbördes förhållande

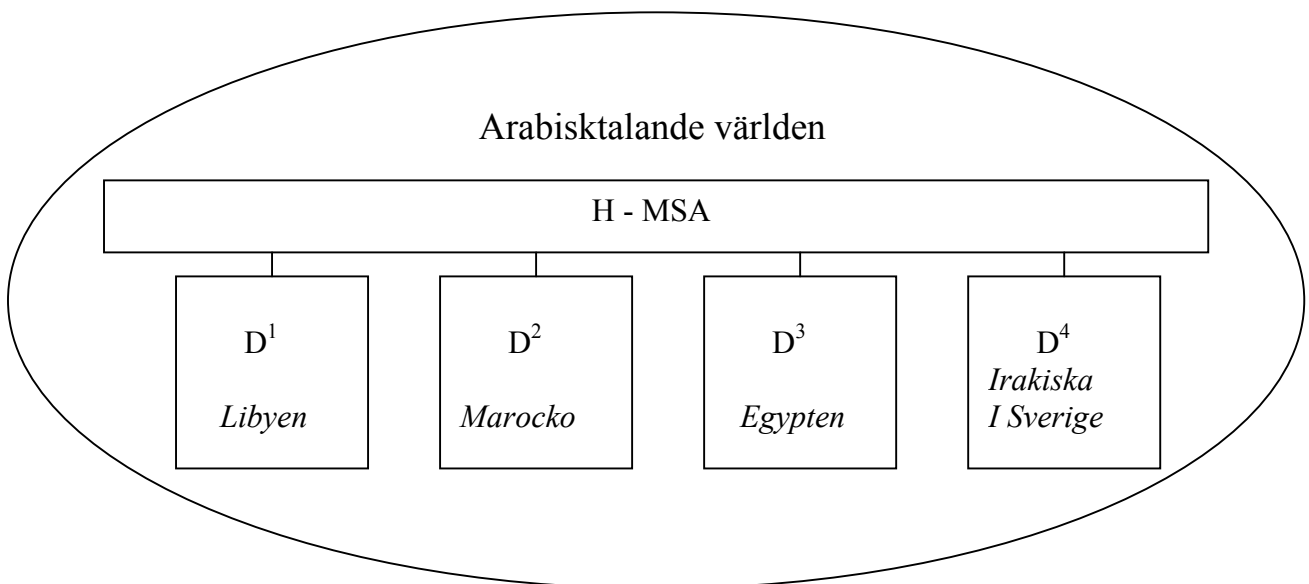
Den inbördes relationen mellan MSA och de arabiska dialekterna är en av diglossi (Barth Magnus 1989:12; Bateson 1967:79). Diglossi är ett lingvistiskt begrepp som beskriver relationen mellan språklig form och samhällelig funktion. Det är benämningen på en språklig arbetsfördelning där språkvarianter existerar sida vid sida i relativ stabilitet. Varianterna benämns som H (Hög) och L (Låg), där MSN är H-varianten och de lokala dialekterna är L-varianter. Den diglossiska kärnan är att varianterna har distinkta funktioner (Ferguson 1964; Kaplan & Baldauf 1997:219; Cobarrubias 1983:56; Wardhaugh 1996:90; Fasold 1984:40ff). De funktionella skillnaderna mellan H och L hos arabiskan är tydligt åtskilda, även om vissa läckor i det hägn som särskiljer varianterna har börjat visa sig. MSA används inom ett antal specifika kontexter som kräver dess användning. Språket används som skriftspråk, men även som talat språk när det är frågan om högtidstal eller föreläsningar, i radio och TV. På så vis får även analfabeter insyn i, och en passiv förståelse av MSA. Som talat språk används dialekter och de upptar det största språkliga rummet. Dialekterna kan användas inom media i t ex radioteater och filmer där man använder talspråk och som skrift i seriemagasin. Inneboende i de separata funktionerna finns prestige- och statusskillnad. Prestigeskillnaden mellan MSA och de arabiska dialekterna är stor. Dialekterna anses sakna finess och struktur och har låg status. MSA är å andra sidan Koranens språk och en av arabvärldens gemensamma nämnare och åtnjuter därför hög prestige. MSAs status är långtgående och ses

¹³ För en närmare beskrivning av de länder som har arabiska som officiellt språk se avsnittet ”Arabstaterna – land för land” nedan i uppsatsen.

av många som den huvudsakliga symbolen för etnisk enighet mellan araberna och som den essentiella grund för det som förenar arabstaterna (Bateson 1967:79).

Ferguson introducerade begreppet *diglossi* och Fishman övertog och vidgade det. Vad de båda tänkarna inte inbegriper i begreppet är relationen standardspråk (H) vs dialekt (L), eftersom det är tänkbart att något segment i samhället använder H i vardaglig kommunikation. Inte sällan liknar standarden en variant som talas av en regional eller social grupp. Det är heller inte otänkbart att standarden används som *lingua franca* i situationer där grupper med gemensam H inte kan kommunicera på varandras L. Fasold anser att relationen standardspråk – dialekt är högst relevant som ett diglossiskt fenomen och identifierar problemet som ett talgemenskapligt spørsmål. Kärnan är hur man definierar talgemenskaper. Fasold arbetar sig runt problematiken genom att omdefiniera begreppet *talgemenskap* till *diglossiska gemenskaper* (Fasold 1984:43f). En diglossisk gemenskap definieras som en social grupp som delar samma H och L och saknar helt politiska gränser. Det innebär att den arabisktalande världen inte är en och samma diglossisk gemenskap, utan att varje arabisk dialekt utgörs av en distinkt diglossisk gemenskap. I figur 3.5 illustreras bilden utifrån den arabisktalande världens förhållande. L¹⁻⁴ är dialekter och som, för enkelhetens skull, indelas i politiska statsgränser. Ingen inom L använder MSA i den vardagliga kommunikationen. Om någon grupp använder MSA som vardagligt språk räknas inte gruppen till någon av dessa gemenskaper. Alla L delar en gemensam H, MSA.

Svårigheterna att exakt definiera talgemenskaper är erkända men Bateson (1967:80) förmedlar insikten att: *an Arab is defined as anyone who 'speaks Arabic and thinks of himself as an Arab' /.../*.

Figur 3.5 Diglossisk gemenskap i den arabisktalande världen.

4. Kartläggning av arabiskan i Sverige

Kartläggningen av arabiskan i Sverige genomförs utifrån fyra frågeställningar varav tre kan hänvisas till Minoritetsspråkskommitténs definition av vad som utgör ett minoritetsspråk.

1. När började invandringen av arabisktalande till Sverige?
2. Vilket ursprung har de arabisktalande?
3. Vilken är deras geografiska lokalisering i Sverige?
4. Hur många är de arabisktalande i landet?

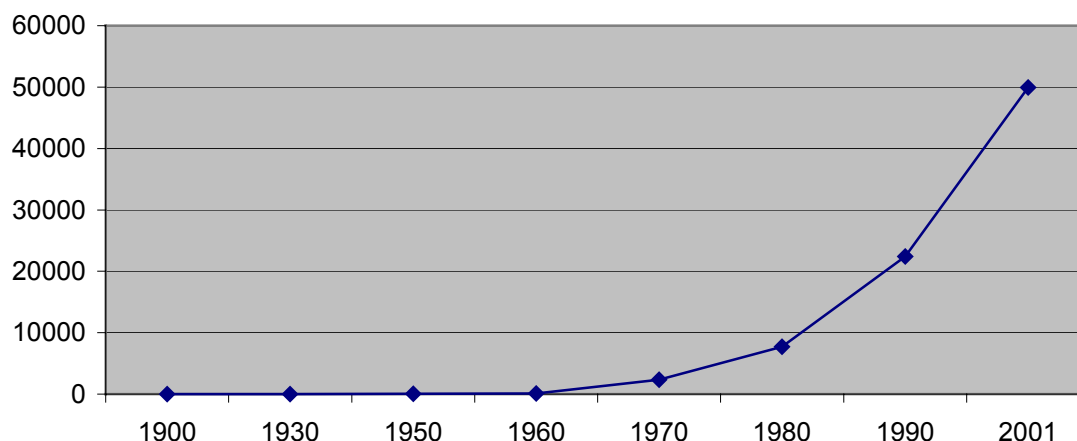
Definitionen av landsdels- eller minoritetsspråk kan tolkas i termer av kriterier som bör uppfyllas för att ett språk ska klassas som minoritetsspråk i Sverige. Ursprungsfrågan är inte ett kriterium som fastställts av Minoritetsspråkskommittén men som är av stort intresse för kartläggningen. Villkoren för landsdels- eller minoritetsspråk som handlar om hur språket skiljer sig från det officiella språket i Sverige har behandlats för sig i kapitlet *Arabiska aspekter*. Frågorna kommer att besvaras utifrån de förutsättningar som materialet ger och utifrån det begränsade utrymme och de ramar som en uppsats av detta omfång utgör.

Med diskussionen om den arabiska talgemenskapen i ryggen kan vi gå vidare in i kartläggningen av arabiskan i Sverige.

4.1 Tidsaspekt

Språksituationen i Sverige har förändrats under det senaste seklet. Före andra världskriget var invandringen av olika språkgrupper låg. Sverige var språkligt sett relativt heterogent, men det var fråga om språk som funnits en längre tid i landet som t ex samiska och finska. Ett par decennier efter andra världskriget och framåt, till dagens datum, har bilden dock förändrats radikalt. Genom olika former av invandring har Sverige i sanning blivit ett språkligt heterogent land. Under 60- och 70-talet utgjordes invandringen främst av arbetsrelaterad immigration. Under 80- och 90-talet och fram till idag har den arbetsrelaterade immigrationen avstannat nästan helt och det är främst flyktningvågor som dominerar. Bortsett från den registrerade invandringen går dock kontakten med arabisktalande i de nordiska länderna långt tillbaka i tiden. Redan från 921-922 e kr finns en etnografisk beskrivning av nordborna nedtecknad av Ibn Fadlan (Sandberg & Runblom 1988:15ff).

Figur 4.1 visar det ackumulerade antalet invandrade från arabstater under det senaste seklet. Det intressanta i figur 4.1 är när invandringen började och hur den utvecklats ifråga om antal under de senare decennierna. Själva siffrorna är inte det som är under luppen när det är tal om

Figur 4.1 Antal invandrade från arabstater under 100 år.

Källa: Befolkningsstatistik 2001. Del 3. Folkmängden efter kön, ålder, födelseland och medborgarskap m.m. Sveriges officiella statistik. Statistiska centralbyrån 2002. Tabell 1.2 Folkmängd efter medborgarskap (samtliga länder) 1900-2001.

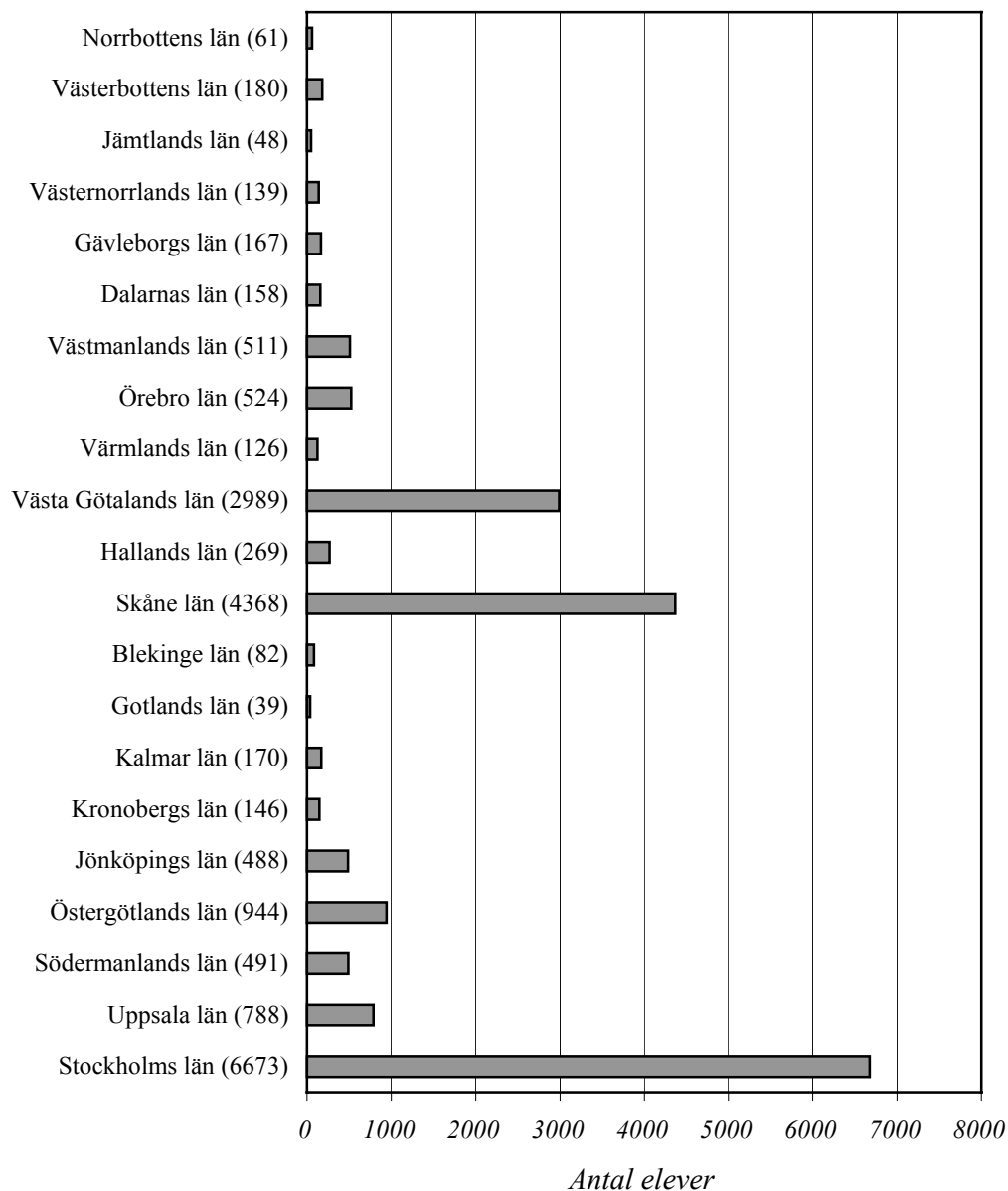
tidsaspekten utan de kommer att granskas närmare i avsnitt 4.4. Y-axeln visar antalet invandrade från arabstater och X-axeln visar årtalen för invandringen. Invandringen till Sverige började i liten skala på 70-talet. På 80-talet tog invandringen fart och på 90-talet och 2000-talet har invandringen fortsatt i stor skala.

4.2 Ursprung

En aspekt i kartläggningen av de arabisktalande och arabiskan i Sverige är vilket ursprungsland talarna kommer ifrån. Genom att veta ursprungslandet hos de invandrade kan man få en bild av de invandrades möjliga språkliga- och etniska tillhörighet. Tabell 4.1 och 4.2 som hittas i kapitel 4.4 visar att 19 arabstater finns representerade i Sverige. Antalet invandrade från arabländerna varierar stort, från tiotalet personer till flera tusen, dock är samtliga arabstater representerade i Sverige. Palestina benämns som den tjugonde arabstaten, men räknas inte med här. Statistiken visar dock siffror på "statslösa", där palestinier är medräknade. Jag använder mig inte av dessa, eftersom det är alltför osäkert vilka som räknas in i statistiken. För en genomgång av arabländerna se Appendix II.

4.3 Geografisk lokalisering

En aspekt av kartläggningen är att undersöka ifall arabiskan i Sverige är territoriellt bunden eller obunden. I undersökningen om var de arabisktalande är geografiskt lokaliserade i Sverige används Skolverkets statistik om i vilka kommuner grundskoleelever deltar i modersmålsundervisning i arabiska.

Figur 4.2 Antal och lokalisering av grundskoleelever med modersmålsundervisning i arabiska på länsnivå.

Källa: Skolverket, registerutdrag.

Siffrorna i figur 4.2 visar inte hur många arabisktalande som bor i varje kommun, men de ger en tydlig fingervisning om var i landet de är bosatta. I presentationen är statistiken omräknad från antal i varje kommun till antal i varje län för att bli mer lättillgänglig. Arabisktalande är bosatta i samtliga Sveriges län, men med klar dominans i de län som hyser de tre största städerna, Stockholms län (Stockholm), Skåne län (Malmö) och Västra Götalands län (Göteborg).

4.4 Antal

Att beräkna antalet arabisktalande i Sverige har visat sig vara den svåraste nöten att knäcka, och detta på grund av flera samverkande faktorer. Av dem som invandrat från arabisktalande länder till Sverige kan endast en uppskattning göras om deras språktillhörighet. Detta eftersom den officiella statistiken inte indelar människor efter språklig eller etnisk tillhörighet. Bath Magnus (1989:13) anser att av dem som invandrat tillhör rimligtvis endast ett fåtal icke-arabiska grupper. Vi vet dock t ex att en stor grupp kurder invandrat till Sverige, men inte hur många av dessa som är Irakiska kurder. Även assyrisk/syrianer har invandrat i stort antal, men alla har inte ursprung i arabstater. En annan aspekt som försvårar kartläggningen av de arabisktalande och arabiskan i Sverige är att det finns arabisktalande utanför arabvärlden, i länder som inte har arabiska som officiellt språk och därför inte tas upp här. Det är i praktiken omöjligt att inom ramarna för denna uppsats utforska dessa siffror och därför lämnas den frågan olöst, hur otillfredsställande det än kan kännas.

Tabell 4.1 Invandrade från arabisktalande länder efter medborgarskap t o m 2001.

<i>Dialektgrupp</i>	<i>Antal</i>
<i>Östarabiska</i>	
Irak	36211
Syrien	5984
Libanon	2961
Egypten	618
Jordanien	593
Sudan	456
Saudiarabien	132
Yemen	43
Dji Bouti	38
Förenade Arabemiraten	35
Bahrain	27
Kuwait	26
Qatar	9
Oman	4
 <i>Västarabiska eller Maghreb</i>	
Marocko	1344
Tunisien	803
Algeriet	518
Libyen	149
Mauretanien	15
 <i>Totalt antal:</i>	<i>50 004</i>

Källa: Befolkningsstatistik 2001. Del 3. Folkmängden efter kön, ålder, födelseland och medborgarskap m.m. Sveriges officiella statistik. Statistiska centralbyrån 2002. Tabell 1.2 Folkmängd efter medborgarskap (samtliga länder) 1900-2001.

Tabell 4.2 Invandrade från arabisktalande länder som naturaliserats tom 31 december, 2001.

<i>Dialektgrupp</i>	<i>Antal</i>
<i>Östarabiska</i>	
Irak	21 658
Libanon	16 304
Syrien	9 422
Egypten	1 540
Palestina	827
Kuwait	504
Saudiarabien	403
Sudan	385
<i>Västarabiska eller Maghreb</i>	
Marocko	3 375
Tunisien	2 035
Algeriet	1 193
Libyen	213
<i>Totalt antal:</i>	<i>57 859</i>

Källa: Befolkningsstatistik 2001. Del 3. Folkmängden efter kön, ålder, födelseland och medborgarskap m.m. Sveriges officiella statistik. Statistiska centralbyrån 2002. Tabell 2.11. I Sverige bosatta personer som naturaliserats, efter födelseland och år för naturalisering i hela riket.

Vad som kan göras är att samla den offentliga statistiken över invandrade från arabstater. Den är uppdelad i å ena sidan de som lever i Sverige med sitt ursprungliga medborgarskap kvar vilka presenteras i tabell 4.1, och å andra sidan de som naturaliserats och blivit svenska medborgare vilka presenteras i tabell 4.2. Statistik från SCB visar antalet invandrade från arabstater under hela 1900-talet. De personer som vid inflyttningen inta avser att stanna längre än ett år folkbokförs inte, och är därför inte representerade i statistiken.

De arabstater som representeras i Sverige är sorterade efter vilken dialektgrupp de tillhör, den östarabiska eller den västarabiska gruppen. Staterna är vidare sorterade efter antal invandrade, i sjunkande ordning. Det totala antalet invandrade från arabstater enligt den officiella statistiken är 107 863 personer.

Utöver utländska medborgare och naturaliserade måste hänsyn tas till dem som fötts in i den arabiska talgemenskapen här i Sverige, andra generationens invandrare. I tabell 4.3 presenteras siffror på de två största grupperna andra generationens invandrare efter föräldrarnas ursprungsland. SCB presenterar endast statistik över ursprunget hos de två största arabisktalande grupperna irakier och libaneser. Av irakierna kan man utgå ifrån att en del är kurder och därför inte talar arabiska.

Tabell 4.3. Översikt över de två största grupperna av andra generationens invandrare.

<i>Andra generationen</i>	
Irak	72 226
Libanon	37 116
<i>Totalt</i>	<i>109 342</i>

Källa: Befolkningsstatistik 2001. Del 3. Folkmängden efter kön, ålder, födelseland och medborgarskap m.m. Sveriges officiella statistik. Statistiska centralbyrån 2002. Tabell 2.10. Utrikes födda och födda i Sverige med minst en utrikesfödd förälder efter ursprungsland, kön och ålder i hela riket 31 december 2001.

De arabisktalande utgörs till stor del av muslimer. Undantag finns naturligtvis, gruppen assyrisk/syrianer är kristna och en del av de invandrade från Egypten är kristna. De Ruiter (2000:256) presenterar en kartläggning av antalet muslimer i Europa och uppskattar att det bor omkring 200 000 muslimer i Sverige idag. Dessa siffror är inte direkt överensstämmande med antalet arabisktalande. De ger dock en fingervisning om antalet eftersom arabiskan är Koranens språk och är därför tätt förknippad med islam.

5. Resultat & slutsatser

5.1 Kartläggning

Före Andra världskriget och decennierna efter förekom det ingen invandring att tala om från arabstaterna. Invandringen började i mycket liten skala på 50-talet och då främst från Egypten. Under 60-talet fortsatte en blygsam ökning av invandringen, men under 70-talet började den ta fart. Under 80-talet ökade invandringen ytterligare, men det är under 90-talet som den mångdubblats. Med Minoritetsspråkskommitténs definition av tidsvillkoret i hand kan man inte tala om att arabiskan talas *av hävd* i Sverige.

De arabisktalande i Sverige representerar samtliga 20 länder med arabiska som officiellt förstaspråk, Palestina inräknat. Den grupp som invandrat från Irak är tveklöst den största, följd av Libanon och Syrien i tät följd.

De arabisktalande i Sverige är främst representerade i de tre största städerna i Sverige, Stockholm, Malmö och Göteborg. Storstäder faller inte inom vad man kallar territorium och därför kan språket kallas territoriellt obundet. Det är i sig inget hinder för utnämning till minoritetsspråk eftersom undantag redan gjorts i fallen romani och jiddisch.

Svårigheterna att fastställa antalet arabisktalande i Sverige är legio. Det främsta hindret är att det inte finns uppgifter om antalet araber i allmänhet eftersom etnisk tillhörighet inte registreras. Svårigheterna spås på av att det inte finns en exakt definition av "arabisktalande" och vilka som tillhör den arabiska talgemenskapen. Detta problem kan finna en lösning i en attitydundersökning och ett rejält fältarbete, men det finns inte utrymme för dessa lösningar inom ramen för den här uppsatsen. För att komma fram till en kvalificerad uppskattning av antalet arabisktalande i Sverige sammanräknas de siffror som presenterats. Det totala antalet personer som immigrerat till Sverige från arabisktalande länder och idag antingen är utländska medborgare eller har naturaliserats under åren 1900-2001 och som nu finns i landet är 107 863. Av dessa personer tillhör ett okänt antal andra språkgrupper än den arabiska. Det tillkommer även ett okänt antal personer som kommer från andra länder än arabstater och som talar arabiska. Utöver dessa siffror tillkommer de personer med arabiska som modersmål som fötts i landet, andra generationens invandrare. Antalet barn som fötts av föräldrar med rötter i Irak eller Libanon uppgår till 109 342, ett inte oansenligt antal. Skolverkets statistik visar att arabiskan är det största språket inom modersmålsundervisningen. Modersmålsundervisningen är en nödvändig faktor för att språk ska bevaras. Att bestämma ett antal för hur många som är arabisktalande i Sverige idag låter sig inte göras med den statistik som finns tillgänglig. Vad som kan fastslås är att gruppen arabisktalande i Sverige är stor och en kvalificerad gissning är att antalet uppgår till omkring 200 000 personer.

5.2 Arabiska som minoritetsspråk, eller inte...

Faller arabiskan i Sverige inom ramarna för vad som definierar ett landsdels- eller minoritetsspråk? Kortfattat kan man säga att arabiskan samstämmer med tre av fyra kriterierna för vad som utgör ett officiellt minoritetsspråk. Det är kriteriet ”av hävd” som inte uppfylls enligt Minoritetsspråkskommitténs definition av landsdels- eller minoritetsspråk i Sverige. Arabiskan har inte, efter vad offentlig statistik berättar, talats i någon egentlig mening i landet före 1940. Det är dock en tidsfråga innan det kriteriet är uppfyllt. Arabiskan är annorlunda än det officiella språket i Sverige. Arabiskan används inte inom ett visst territorium, utan är ett territoriellt obundet språk i Sverige. Arabiskan talas av ett så stort antal personer att det motiverar minoritetsspråksstatus.

Utnämmandet av minoritetsspråk är en politisk fråga och inte en lingvistisk och en problematisering av kriterierna och, kanske framför allt, undantag från kriterier visar att så är fallet. Den politik som står bakom utnämmandet av minoritetsspråk är inte statisk och fastslagen i sten. Redan vid utnämningen av Sveriges fem första minoritetsspråk tänjdes gränserna för vad som faller inom ramarna för minoritetsspråk och undantag gjordes från kriterierna. Flera av språken faller på någon eller några av punkterna, både Romani och Jiddisch är territoriellt obundna och antalet talare är lågt. Jag vill påpeka att jag inte ställer mig kritisk till att dessa språk utnämnts, men vill bara visa på att det finns undantag till kriterier som därför i sig inte kan stoppa ett utnämmande av invandrarspråk till minoritetsspråk.

En av de stora frågorna är om språket fortfarande är levande efter några generationer. Det är ett klassiskt moment 22, därför att den främsta möjligheten för bevarandet av ett minoritetsspråk är satsningar från samhället, vilket höjer språkets status och därigenom viljan att bevara det. Det kan å andra sidan tyckas poänglöst att ge ett språk med liten kraft att bevaras minoritetsspråksstatus. Vad som ytterligare späder på moment 22-situationen är att språket måste talas av hävd inom landet. ”Av hävd” är bestämt att motsvara ungefär 100 år. Alla invandrarspråk hamnar då i fällan eftersom de, som uppsatsen visat, börjar figurera i Sverige först efter andra världskriget. För att språken ska ha kraft att överleva i ytterliga femtio år i Sverige kan det behövas insatser i stil med minoritetsstatus, en satsning som inte är aktuell då språken inte talas i landet ”av hävd”.

En annan svårighet i utnämmandet av arabiska till minoritetsspråk är att gruppen arabisktalande är väldigt heterogen, den utgör inte av en enda etnisk grupp och de talade dialekterna är olika, så till den grad att många av dem är sinsemellan oförståeliga. Frågan om dialekternas inbördes olikheter är ingen svårare nöt att knäcka eftersom den situationen redan uppstått och accepterats genom samernas olika dialekter. Den etniska situationen är betydligt knepigare eftersom de arabisktalande har så vitt skilda ursprung och olika etnisk tillhörighet. Jag ska uppehålla mig ett ögonblick vid frågan om etnisk tillhörighet och minoritetstillhörighet eftersom dessa två, som jag ska visa, inte nödvändigtvis sammanfaller. Mycket av den litteratur som behandlar etniska grupper och minoriteter gör ingen tydlig åtskillnad mellan begreppen och de används förhållandevis onyanserat. En poäng som uppsatsen lägger stor vikt vid är att inte sätta likhetstecken mellan etnisk grupp och minoritetsgrupp. Fishman (1989) och Edwards (1985), till skillnad från Barth (1969),

framhåller att de båda begreppen inte bör likställas. De menar att den västerländska tendensen att jämställa fenomenen springer ur de etniska minoritetsgruppernas ofördelaktiga situation (Lainio 1999:154).

Som vi sett i diskussionen runt etniska grupper å sin sida och minoritetsgrupper, eller nationella minoriteter enligt den traditionella definitionen, och minoritetsspråk å den andra, är de kriterier som angivits för kännetecknande av grupptillhörighet samstämmiga för båda typer. Kriterierna kan sammanfattas i följande fyra punkter:

- Själv- eller andraidentifikation
- Härstamning
- Specifika kulturarv, t ex ett gemensamt språk
- En social organisation för interaktion inom och utanför gruppen.

Den ideala situationen är att alla individer i gruppen uppfyller alla karaktäristika av etniska grupper eller minoritetsgrupper. Verkligheten är dock inte så beskaffad, utan en mer trolig situation är att alla individer i gruppen uppfyller minst ett kriterium och att några individer uppfyller alla (Lainio 1999:155; Boyd 1985:39; Allardt & Starck 1981:43).

I figur 5.1 presenteras minoritetsgrupper och etniska grupper schematiskt för att visa att dessa inte alltid sammanfaller. Figuren visar att en minoritetsgrupp och en etnisk grupp inte nödvändigtvis utgörs av samma grupp individer. De exempel som presenteras är *idealtyper* i Weberiansk anda (Lundahl & Skärvad 1999:110). Schemats övre högra hörn utgörs av de grupper som kan utgöra en minoritetsgrupp, men inte kan räknas som en enda etnisk grupp. Där finner vi den arabiska gruppen i Sverige som består av olika etniska grupperingar, men som ändå är en minoritetsgrupp i Sverige (samlade i en grupp genom ett gemensamt språk). I det högra undre hörnet finner vi grupper som varken utgör en etnisk grupp eller en minoritetsgrupp. Européer i stort är en sådan grupp. I schemats övre vänstra hörn finns de grupper där den etniska tillhörigheten och minoritetsgrupps tillhörighet sammanfaller. Samer är ett exempel på en etnisk minoritetsgrupp. Slutligen så finner vi de som är etniska grupper men inte klassas som minoritetsgrupper i det undre vänstra hörnet. Ett exempel är den etniska majoritetsgruppen hutuer i Rwanda.

	Etnisk grupp	Ingen etnisk grupp
Minoritetsgrupp	<i>Samer</i>	<i>Araber i Sverige</i>
Ingen minoritetsgrupp	<i>Hutuer</i>	<i>Européer</i>

Figur 5.1. Schematisering av relationen mellan etniska grupper och minoriteter.

Ur ett lingvistiskt perspektiv finns det, som jag ser det, inga teoretiska problem att samla arabisktalande under ett tak. Men som jag redan påpekat är frågan om officiella minoritetsspråk snarast ett politiskt spørsmål och frågan är om den arabisktalande gruppen är alltför etniskt heterogen för att kunna samlas under etiketten *arabisktalande*, en slutsats som stöds av fokussamtal.

Ur ett språkpolitiskt perspektiv är frågan om arabiska som minoritetsspråk i Sverige inte enkel att besvara. Till fördel för arabiskan som minoritetsspråk i Sverige talar konsekvensen. I konsekvensens namn borde arabiskan bli ett officiellt minoritetsspråk om man jämför hur t ex jiddisch och romani utgör undantag för de kriterier som uppställts för landsdels- eller minoritetsspråk. Om riksdagen, och vidare mening samhället menar allvar med Sverige som ett mångkulturellt land och integration på individens villkor bör man tilldela arabiskan minoritetsspråkstatus. Ur ett sociolingvistiskt perspektiv kan jag dock bara avsluta med att konstatera att arabiskan i Sverige idag faller utanför ramarna för landsdels- och minoritetsspråk i Sverige.

6. Pudelns kärna

Som vi sett här är frågorna runt minoritetsspråk och etnisk tillhörighet många och svåra. I fråga om minoritetsspråkstatus och vad som ska klassas som minoritetsspråk finns inga klara gränser och färdiga mallar. Vad som klassas som minoritetsspråk är en definitionsfråga och i slutändan ett politiskt spörsmål.

Uppsatsen har påbörjat kartläggningen av arabiskan i Sverige, men mycket återstår att göra. Det är främst i fråga om antal talare uppgifter saknas. Svårigheterna med att räkna antalet talare av ett språk grundar sig i problematiken med språktillhörighet. Som tidigare nämnts är en viktig frågeställning hur de arabisktalande uppfattar sin situation i fråga om talgemenskaper och etnisk tillhörighet. En möjlig väg att gå är att, utifrån hypotesen att den talgemenskapliga tillhörigheten är flytande och dynamisk, göra en attitydundersökning där ett större antal personer får gradera i ett antal frågor hur de känner visavi ett språk och en grupp. Ytterligare en aspekt av talgemenskaplig tillhörighet att ta hänsyn till är andraidentifikation, huruvida andra anser att en person tillhör en given talgemenskap. En invandrad från en arabstat kan i betraktarens ögon tillhöra den arabiska talgemenskapen, vilket skulle kunna bli en självuppfyllande profetia. Ett belysande exempel om självidentifikation och andraidentifikation är assyrisk/syriansk ungdom som vänder sig emot uttalanden om dem själva som araber. Det skulle behövas en stor attitydundersökning för att komma tillrätta med den frågan. Frågan om minoritetsspråk och om vilka språk som ska klassas som ett minoritetsspråk är snarare en politisk fråga än en sociolingvistisk. Detta eftersom det inte finns en entydig och fast definition av vad som utgör en talgemenskap och vilka som ska eller kan inräknas i en. Frågan om minoritetsspråksstatus är i förlängningen en fråga om rättigheter och rättigheter är onekligen en fråga för den politiska scenen.

En central fråga är den om ett levande språk. Som vi sett här betyder modersmålsundervisningen mycket för bevarande av språk. Vart är då modersmålsundervisningen på väg? Utbildningsminister Thomas Östros och förskole- och ungdomsminister Lena Hallengren skriver i en debattartikel i Dagens Nyheter om hur regeringen i Sverige har gett den nya Myndigheten för skolutveckling i uppdrag att förbättra utbildningsvillkoren i segregerade områden (DN-debatt 030602). Man har observerat hur modersmålsundervisningen är viktig för de yngsta barnens identitetsutveckling och att tidiga insatser gett goda resultat. Man har även sett att tvåspråkig undervisning där en del av ämnesundervisningen sker på modersmålet höjer resultatet och ökar antalet godkända betyg väsentligt. Nu planerar man en satsning under fyra år där man inrättar en försöksverksamhet med tvåspråkig undervisning på högstadiet, samtidigt som man satsar mer på undervisning i svenska. Syftet med modersmålsundervisningen är att elevernas möjlighet att ta till sig undervisning på svenska ska stärkas. Som jag ser det är det en riktig väg att gå för att bevara den språkliga mångfalden i Sverige.

En intressant fråga är hur andra länder inom EU har tolkat och implementerat minoritetsspråkskonventionen. Det skulle kunna genomföras i en komparativ studie där ländernas språkpolitiska ansatser och genomföranden jämförs.

Det är bland andra lingvister som vid minoritetsfrågor utreder den språkliga situationen, men det är politiker som utnämner minoritetsspråk. Så även om minoritetsspråkfrågan i slutändan är politisk fattas besluten på den grund som byggts upp av den lingvistiska utredningen. De politiska och ekonomiska hinder som finns för att invandarspråk ska utnämnas till minoritetsspråk i Sverige reflekterar jag inte över här. En fråga som dock är av allra största vikt är vad som händer med de språk som faller utanför minoritetsspråksdefinitionen. Finns det en risk för att språken diskrimineras? Marginaliseras de grupper vars språk inte klassas som minoritetsspråk. I vissa avseenden kan det tyckas att integrationstanken backar mot att likna 80-talets assimileringsidéer. Ett exempel är de krafter som vill göra språket till en medborgarskapsfråga genom språktest. Man lutar sig mot (den felaktiga) idén om Sverige som ett enspråkigt land där språk och nation är ett och samma fenomen. Glömda och borta är alla vackra ord om integration på individens villkor och om minoritetsspråken betydelse. Ett mörkt, men inte otänkbart scenario är att testen leder till diskriminering av minoriteter och att minoritetsspråk förlorar i status. Jag hoppas att genom denna uppsats ha bidragit med ett litet strå av öppenhet och respekt till den flerspråkiga stack vi alla lever i.

Figur- och tabellförteckning

<i>Figur 2.1. Relationen mellan släktskap, uppförande, meningen och språket.....</i>	<i>Fel! Bokmärket är inte definierat.</i>
<i>Figur 3.1. Kontinuum i övergången mellan olika språkliga varianter.</i>	24
<i>Figur 3.2. En modifierad version av Haugens figur (Haugen 1983:275).</i>	24
<i>Figur 3.3. Översikt över det arabiska språkets släktskap.</i>	25
<i>Figur 3.4 Uppdelning mellan öst- och västarabiska.</i>	26
<i>Figur 3.5 Diglossisk gemenskap i den arabisktalande världen.....</i>	28
<i>Figur 4.1 Antal invandrade från arabstater under 100 år.</i>	30
<i>Figur 4.2 Antal och lokalisering av grundskoleelever med modersmålsundervisning i arabiska på länsnivå.</i>	31
<i>Tabell 4.1 Invandrade från arabisktalande länder efter medborgarskap t o m 2001.</i>	32
<i>Tabell 4.2 Invandrade från arabisktalande länder som naturaliserats tom 31 december, 2001.</i>	33
<i>Tabell 4.3. Översikt över de två största grupperna av andra generationens invandrare.</i>	34
<i>Figur 5.1. Schematisering av relationen mellan etniska grupper och minoriteter.....</i>	37

Litteraturlista

Allardt, Erik & Starck, Christian. 1981. *Språkgränser och samhällsstruktur. Finlandssvenskarna i ett jämförande perspektiv*. Stockholm: Almqvist & Wiksell Förlag AB.

Arnberg, Lenore Negrin. 1996. *Invandrarbarnen i förskolan – den svenska modellen*. I Kenneth Hyltenstam (red.) *Tvåspråkighet med förhinder? Invandrar- och minoritetsundervisning i Sverige*. Lund: Studentlitteratur.

Barth, Frederik. 1969. Introduction. I Frederik Barth (red.) *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference*. Boston: Little, Brown and Co.

-1971. Minoritetsproblem från socialantropologisk synpunkt. I David Schwarz (red.) *Identitet och minoritet. Teori och politik i dagens Sverige*. Uppsala: Almqvist & Wiksell.

Barth Magnus, Georg och Tawaefi, Lilian. 1989. *Arabiska. En Kontrastiv Beskrivning*. Åke Viberg (red.) Arlöv: Berglings.

Bateson, Mary Catherine. 1967. *Arabic Language Handbook*. Washington D.C.: Center for Applied Linguistics.

Beeston, A. F. L. 1970. *The Arabic Language Today*. London: Hutchinson University Library.

Bengtsson, Arne. 1999. *Jordanien nr. 904. Länder i fickformat*. Stockholm: Utrikespolitiska Institutet.

- 1999. *Saudiarabien nr. 905. Länder i fickformat*. Stockholm: Utrikespolitiska Institutet.
- 1999. *Irak nr. 909. Länder i fickformat*. Stockholm: Utrikespolitiska Institutet.
- 2000. *Egypten nr. 313. Länder i fickformat*. Stockholm: Utrikespolitiska Institutet.
- 2000. *Algeriet nr. 315. Länder i fickformat*. Stockholm: Utrikespolitiska Institutet.
- 2000. *Marocko-Västsahara nr. 316. Länder i fickformat*. Stockholm: Utrikespolitiska Institutet.

Bloomfield, Leonard. 1933. *Language*. London: George Allen & Unwin Ltd.

Boyd, Sally. 1985. *Language Survival – A Study of Language Contact, Language Shift and Language Choice in Sweden*. (Doktorsavhandling i allmän språkvetenskap.) Gothenburg Monographs in Linguistics 6. Göteborg: Institutionen för lingvistik.

Boyd, Sally & Gadelii, Karl Erland. 1999. Vem tillhör talgemenskapen? Om jiddish i Sverige. I Kenneth Hyltenstam (red.) *Sveriges sju inhemska språk – ett minoritetsperspektiv*. S. 299-328. Lund: Studentlitteratur.

Capotorti, Francesco. 1991. *Study on the Rights of Persons belonging to Ethnic, Religious and Linguistics Minorities*. New York: United Nations Publications.

Cobarrubias, Juan, 1983. Ethical Issues in Status Planning. i Cobarrubias & Fishman (red). *Progress in Language Planning: International Perspectives*. Haag; Mouton Publishers.

Dahl, Östen. 2000. *Språkets enhet och mångfald*. Lund: Studentlitteratur.

Dahl, Östen. Libyen. Marocko. Jordanien. Libanon. Mauretanien. Nationalencyklopedin. CD-rom. Multimedia 2000 Plus.

Edwards, John. 1985. *Language, Society and Identity*. Warcester, Billing & Son Ltd.

Ellegård, Alvar. Algeriet. Nationalencyklopedin. CD-rom. Multimedia 2000 Plus.

Fasold, Ralph. 1984. *The Sociolinguistics of Society. Introduction to Sociolinguistics 1*. Oxford: Basil Blackwell Publisher Limited.

Ferguson, Charles A., 1964. Diglossia. i Hymes (red). *Language in Culture and Society. A Reader in Linguistics and Anthropology*. New York: Harper & Row.

Fishman, Joshua A. 1977. Language and Ethnicity. I Howard Giles (red.) *Language, ethnicity and Intergroup Relations*. London: Academic Press.

- 1989. *Language and Ethnicity in Minority Sociolinguistics Perspective*. Cleveland: Multilingual Matters Ltd.

Foster, Lisa Wolff. 2001. *Enande i Spillrorna av Babel Torn. Språkplaneringen i Tanzania och Kenya*. C-uppsats. Institutionen för Lingvistik. Uppsala Universitet.

Fraurud, Kari & Hyltenstam, Kenneth. 1997. Romani i Sverige. Rapport för Minoritetsspråkskommittén JO1995:03. i SOU 1997:192. *Steg mot en minoritetspolitik. Europarådets konvention om historiska minoritetsspråk. Betänkande av Minoritetsspråkskommittén*. Jordbruksdepartementet. Stockholm.

Gumperz, John J. 1997. On the International Bases of Speech Community Membership. I Guy, G. R., Feagin, C., Schifffrin D. & Baugh J. (red.) *Towards a Social Science of Language. Papers in Honor of William Labov. Volume 2. Social Interaction and Discourse Structures*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

Hagman, Ulf. 1999. *Syrien nr. 903. Länder i fickformat*. Stockholm: Utrikespolitiska Institutet.

Haugen, Einar. 1983. The Implementation of Corpus Planning: Theory and Practice. i Cobarrubias & Fishman (red). *Progress in language planning. International Perspectives*. Haag; Mouton Publishers.

Hellner, Anders. 2000. *Tunisien nr. 314. Länder i fickformat*. Stockholm: Utrikespolitiska Institutet.

Furubrant, Kerstin, 2000. *Sudan nr. 301. Länder i fickformat*. Stockholm: Utrikespolitiska Institutet.

Hyltenstam, Kenneth. 1986. Politik, forskning och praktik. I Cecilia Wadensjö (red.) *Källa 25: Invandrarspråken – ratad resurs?* Malmö: Grafica.

-1997. Diskussion av begreppen språk och dialekt – med resonemang om meänkielis status som eget språk. i SOU 1997:192. *Steg mot en minoritetspolitik. Europarådets konvention om historiska minoritetsspråk. Betänkande av Minoritetsspråkskommittén*. Jordbruksdepartementet. Stockholm.

-1999a. Inledning: Ideologi, politik och minoritetsspråk. I Kenneth Hyltenstam (red.) *Sveriges sju inhemska språk – ett minoritetsperspektiv*. S. 11-40. Lund: Studentlitteratur.

-1999b. Begreppen språk och dialekt – om meänkielis utveckling till eget språk. I Kenneth Hyltenstam (red.) *Sveriges sju inhemska språk – ett minoritetsperspektiv*. S. 138-204. Lund: Studentlitteratur.

Hyltenstam, Kenneth & Toumela Veli. 1996. Hemspråksundervisningen. I Kenneth Hyltenstam (red.) *Tvåspråkighet med förhinder? Invandrar- och minoritetsundervisning i Sverige*. Lund: Studentlitteratur.

Hyltenstam, Kenneth, Stroud, Christoffer & Svonni, Mikael. 1999. Språkbyte, språkbevarande, revitalisering. Samiskans ställning i svenska Sápmi. I Kenneth Hyltenstam (red.) *Sveriges sju inhemska språk – ett minoritetsperspektiv*. S. 41-97. Lund: Studentlitteratur.

Kaplan, Robert B. & Baldauf, Jr, Richard B. 1997: *Language Planning from Practice to Theory*. Clevedon; WBC Book Manufacturers Ltd.

Karlsson, Lena. 1999. *Yemen nr. 906. Länder i fickformat*. Stockholm: Utrikespolitiska Institutet.

Kostoulas-Makrakis, Nelly. 1995. *Language Maintenance or Shift? A Study of Greek Background Students in Sweden*. Stockholm: Stockholms universitet, Institutionen för internationell pedagogik.

Labov, William. 1972. *Sociolinguistic Patterns*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Lainio, Jarmo. 1999. Språk, genetik och geografi – om kontinuitetsproblematiken och debatten om finska som minoritetsspråk. I Kenneth Hyltenstam (red.) *Sveriges sju inhemska språk – ett minoritetsperspektiv*. S. 138-204. Lund: Studentlitteratur.

Lundahl, Ulf & Skärvad, Per-Hugo. 1999. *Utredningsmetodik för samhällsvetare och ekonomer*. Lund: Studentlitteratur.

The Middle East and North Africa 2002. Mahler, Joanne. Surrey: Unwin Brothers Limited.

Olsson, Ulla. 1999. *Libanon nr. 901. Länder i fickformat*. Stockholm: Utrikespolitiska Institutet.

- 1999. *Förenade Arabemiraten och Oman nr. 907. Länder i fickformat*. Stockholm: Utrikespolitiska Institutet.
- 1999. *Kuwait, Bahrain och Qatar nr. 908. Länder i fickformat*. Stockholm: Utrikespolitiska Institutet.

Retsö, Jan. Saudiarabien. Dji Bouti. Egypten. Sudan. Tunisien. Bahrain. Förenade Arabemiraten. Irak. Kuwait. Oman. Qatar. Syrien. Yemen. Nationalencyklopedin. CD-rom. Multimedia 2000 Plus.

de Ruiter, Jan Jaap. 2000. The Position of Muslim Migrants in the European Union: Empancipation or Marginalisation. *Cambridge Review of International Affairs*, XII, s. 254-266.

Sahaf, Ali Reza. 1994. *Language, Identity and Social Behavior. A Sociocultural Approach to the Study of the Concept "Will" on the Effectiveness of the "How's" and "Why's" of Bilingualism*. Linköping: Linköpings univeritet, Institutionen för pedagogik och psykologi.

Sandberg, Ingvar & Runblom, Harald. 1988. *Det mångkulturella Sverige. En handbok om etniska grupper och minoriteter*. Stockholm: Gidlunds bokförlag.

SOU 1997:192. *Steg mot en minoritetspolitik. Europarådets konvention om historiska minoritetsspråk. Betänkande av Minoritetsspråkskommittén.* Jordbruksdepartementet. Stockholm.

SOU 1997:193. *Steg mot en minoritetspolitik. Europarådets konvention för skydd av nationella minoriteter. Betänkande av Minoritetsspråkskommittén.* Jordbruksdepartementet. Stockholm.

Truedson, Lars. 2000. *Mauretanien nr. 310. Länder i fickformat.* Stockholm: Utrikespolitiska Institutet.

Wachtmeister, Claes-Adam. 2000. *Libyen nr. 312. Länder i fickformat.* Stockholm: Utrikespolitiska Institutet.

Wardhaugh, Ronald. 1992. *An Introduction to Sociolinguistics.* Cambridge: Blackwell Publishers Inc.

- 1996. *An Introduction to Sociolinguistics.* Andra Upplagan. Malden & Oxford; Blackwell Publishers Inc.

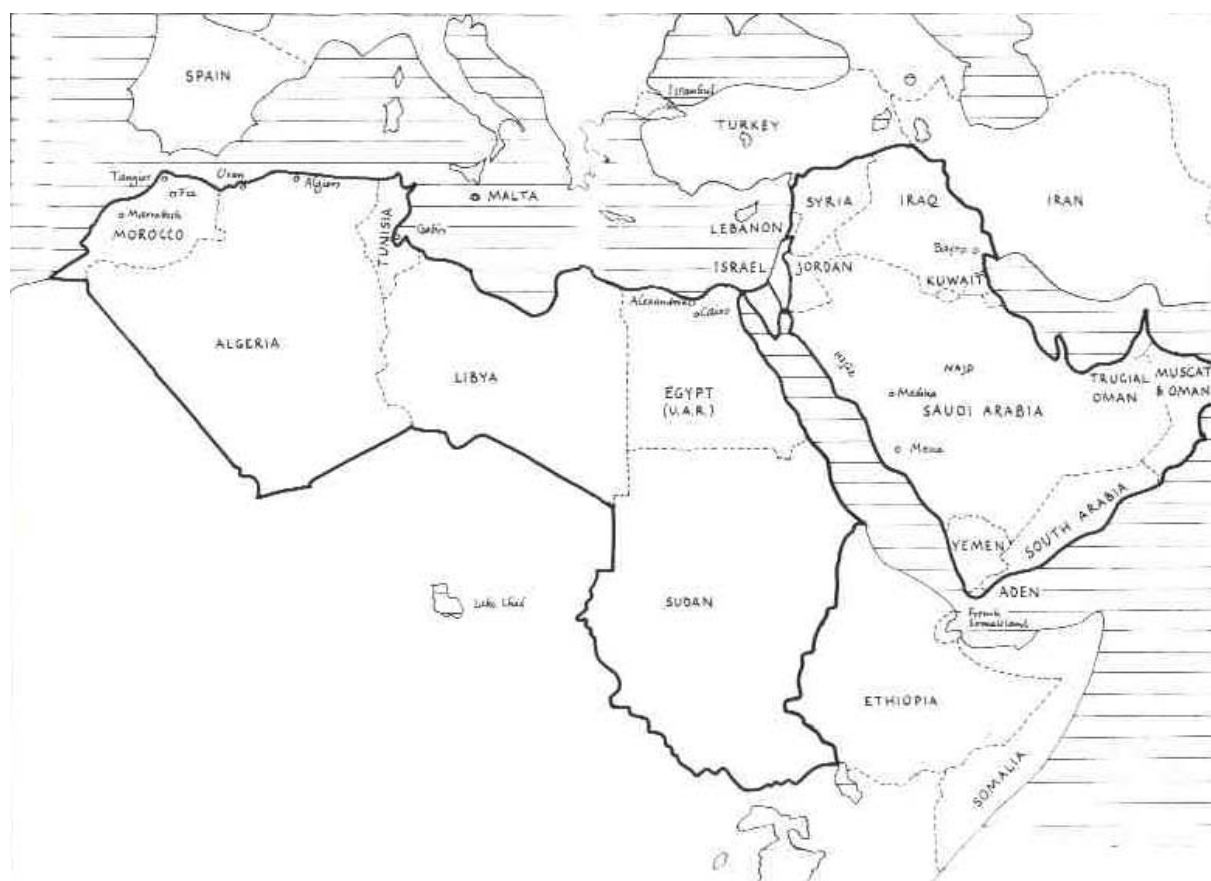
Östros, Thomas & Hallengren, Lena. *Skolan blir tvåspråkig.* Dagen Nyheter Debatt, 030602.

Nätpublikationer

Tema Modersmål: <http://modersmal.skolutveckling.se/projekt/030515>.

Appendix I

Karta över arabstaterna

Appendix II

Arabstaterna – land för land¹⁴

Östarabiska

Dji Bouti. Officiella språk i Dji Bouti är arabiska och franska. Arabiskan talas av en mindre del av befolkningen, närmare 12 %. Andra inhemska språk är somaliska som talas av 47 % och afar som talas av 37 % av befolkningen. Den övervägande delen av befolkningen i Dji Bouti bekänner sig till sunnitisk islam och ytterligare några få procent av befolkningen är kristna.

Egypten. Det officiella språket i Egypten är högarabiska och arabiska talas av alla infödda egyptier. Talspråket utgörs av hadari och badawi, båda huvudtyper av nyarabiska dialekter. De främsta dialektgränserna i Egypten går mellan bahridialekterna, som är av hadarityp, vid Nilens delta och de saidiska dialekterna vid Nildalen, som är av badawityp. Det prestigemässiga talspråket och det litterära mediet domineras starkt av den hadaridialekt som talas i Kairo. I Egypten talas även kolonialspråken engelska och franska och övriga inhemska språk är berberspråk och nubiska dialekter. Den dominerande parten av befolkningen är muslimer, 90 %, och islam är statsreligion. Koptiska kristna utgör den största kristna kyrkan i Egypten, men även annan kristen tro erkänns i landet. 10 % av befolkningen är kristna (Bengtsson 2000; Retsö).

Sudan. Högarabiska är officiellt språk i Sudan. Landet är en av världens mest språkligt och etniskt sammansatta stater där mer än 400 språk talas. Arabiskan är dominerande i de norra delarna av landet, medan de södra delarna domineras av nilo-sahariska språk (t ex nubiska). Vid kusten talas det kushitiska beja, i sydöst, vid gränsen mot Etiopien, talas omotiska språk och allra längst mot sydöst talas bantuspråk. Muslimer utgör 75 % av Sudans befolkning medan kristna utgör 15 %. De resterande tio procenten utgörs av inhemska afrikanska religioner (Furubrant 2000; Retsö).

Bahrain. Det officiella språket i Bahrain är högarabiska. Även engelskan som är spridd över hela gulfområdet talas i landet. Landets talspråk är dels en traditionell dialekt som är av samma typ som irakisk arabiska, dels sunniternas dialekt som tillhör Anazagruppen som dominerar de norra och centrala delarna av den Arabiska halvön. Runt 82 % av befolkningen är muslimer och 8 % är kristna. Landets övriga 10 % utgörs av gästarbetare vilka är buddhister och hinduer (Olsson 1999; Retsö).

¹⁴ För en djupare genomgång av länderna rekommenderar jag boken *The Middle East and North Africa 2002* (Mahler 2002).

Förenade Arabemiraten. Det officiella språket i Förenade Arabemiraten är högarabiska. Talspråket i landet skiljer sig inte mycket åt och tillhör Anazagruppen. Även engelska, som är landets affärsspråk, persiska, hindi och urdu talas i landet. 96 % av befolkningen är muslimer, resterande del är kristna, hinduer och övriga (Olsson, 1999; Retsö).

Irak. Det officiella språket i Irak är arabiska och talas av 80 % av befolkningen. Arabiskan som talas delas i en nordlig och en sydlig variant. Övriga språk är kurdiska som talas av 16 % av befolkningen och är officiellt språk i de kurdiska områdena. Persiska talas av 3 %, turkiska talas av 1 % och slutligen talas nyarameiska och assyriska. Islam är statsreligion i Irak och 97 % av befolkningen är muslimer, varav 60-65 % utgörs av shiamuslimer och 32 – 37 % utgörs av sunnimuslimer. Enligt författningen råder religionsfrihet och det finns kristna och andra minoriteter (Bengtsson 1999; Retsö).

Jordanien. Det officiella språket i Jordanien är arabiska och det talas av alla. Engelskans användning är utbredd i över- och medelklassen. Befolkningen utgörs av 95 % muslimer och 4 % kristna av varierande inriktning. Jordanien är inte en muslimsk stat, trots att islam spelar en framträdande roll i samhället och är den officiella statsreligionen. Religionsfrihet garanteras i författningen (Bengtsson 1999; Dahl).

Kuwait. Kuwaits officiella språk är högarabiska. Talspråket är av badawityp och tillhör gulfdialekterna. Det stora antalet gästarbetare från de övriga arabstaterna har påverkat talspråket. Även engelska talas i landet. 85 % av befolkningen utgörs av muslimer och kristna, hinduer och andra religionsutövare utgör de sista 15 procenten (Olsson 1999; Retsö).

Libanon. Arabiska är det officiella språket i Libanon och förstås av alla. Andra språk som talas i landet är franska, engelska, kurdiska och armeniska. 50-60 % av befolkningen är muslimer, medan kristna utgör de resterande 40-50 procenten. Libanon har ingen officiell statsreligion (Olsson 1999; Dahl).

Oman. Högarabiskan är officiellt språk i Oman. Majoriteten av befolkningen talar nyarabiska dialekter. Andra språk är engelska som är affärsspråket, baluchi, urdu, indiska dialekter, mehri och jibbali. Religionerna i landet är islam, kristendom och hinduism (Olsson 1999; Retsö).

Qatar. Det officiella språket i Qatar är högarabiska. Talspråket är en arabisk gulfdialekt. Även engelska och persiska talas i landet. Befolkningen utgörs till största del av muslimer, 95 % (Olsson 1999; Retsö).

Saudiarabien. Högarabiskan är officiellt språk i Saudiarabien och talspråket är genomgående av badawityp. Befolkningen utgörs till 99 % av muslimer (Bengtsson 1999; Retsö).

Syrien. Det officiella språket i Syrien är högarabiska och standardarabiska förstås av de flesta. Den arabiska dialekt som talas är syrisk-arabisk och påminner om palestinska. I norr talas kurdiska och i de stora städerna finns en stor armenisktalande minoritet. Andra språk som talas i landet är arameiska, franska och till viss del engelska. 90 % av befolkningen är muslimer och övriga 10 % utgörs av kristna och små grupper judar (Hagman 1999; Retsö).

Yemen. Det officiella språket i Yemen är högarabiska som talas av hela befolkningen. De dialektala skillnaderna är stora särskilt i bergslandet i nordväst. De allra flesta i landet är muslimer, men det finns även små grupper av kristna, judar och hinduer (Karlsson 1999; Retsö).

Västarabiska eller Maghreb

Algeriet. Det officiella språket i Algeriet är högarabiska. Det fungerar även som modersmål för en majoritet i landet, ca 80 % av befolkningen talar arabiska. Berberspråk talas av en stor minoritet och berberdialekten tamazight är officiellt språk sedan 2001. Som andraspråk har det forna kolonialspråket franska en stark ställning. Sunnitisk islam är den officiella religionen som omfattar 99 % av befolkningen. Den resterande procenten av befolkningen är antingen mozabiter (en inhemsk muslimsk sekt), kristna eller judar (Bengtsson 2000; Ellegård).

Libyen. Det officiella språket i Libyen är högarabiska och det talas av den största delen av befolkningen. Talspråket tillhör den nordafrikanska dialektgruppen och är av badawityp. Dialekten förstås inte i de övriga arabstaterna och den skiljer sig starkt från den klassiska arabiskan i Koranen. De koloniala språken italienska, som är affärsspråk, och engelska talas, och mindre grupper talar berberspråket tuaregiska. Islam är statsreligion och 97 % av befolkningen är sunnitiska muslimer. Religionsfrihet är garanteras dock i författningen (Wachtmeister 2000; Dahl).

Marocko. Det officiella språket i Marocko är högarabiska. Majoriteten av befolkningen, ca 60 %, talar arabisk maghribdialekt, som finns i både hadari- och badawivarianter. På landsbygden talas främst olika berberdialekter. Kolonialspråket franska har fortfarande en stark ställning hos eliten. Islam är statsreligion och 99 % av befolkningen omfattas därav. Kristna utgör en knapp procent av befolkningen och judar 0,2 % (Bengtsson 2000; Dahl).

Tunisien. Tunisiens officiella språk är högarabiska. Dock spelar det koloniala språket franska stor roll både i medier och inom undervisningen. De arabiska dialekterna hadari i norr och badawi i söder visar sinsemellan på stora olikheter. I centrala Tunisien och på Jarba finns en liten berberspråkstalande minoritet. Tunisien är ett homogent land där 98 % är araber. Islam är statsreligion sedan 1956 och 98 % av befolkningen är muslimer. 1 % av befolkningen är kristna och 1 % är judar (Hellner 2000; Retsö).

Mauretanien. De officiella språken i Mauretanien är högarabiska och franska. Majoritetsspråket i landet är en arabisk dialekt, hassaniyah. Större delen av befolkning är muslimer, men även sufismen är utbredd (Truedson 2000; Retsö).

Appendix III

Modersmålsundervisning ur ett minoritetsperspektiv

Widespread school failure does not occur in minority groups that are positively oriented towards both their own and the dominant culture, that do not perceive themselves as inferior to the dominant group, and that are not alienated from their own cultural values (Cummins 1986:22 i Arnberg 1996:217).

Målsättningen för modersmålsundervisningen i Sverige anses vara generös och ambitiös och syftar till att invandrabarn ska ha möjlighet att utvecklas till tvåspråkiga och bikulturella individer (Hyltenstam & Toumela 1996:94; Arnberg 1996:213). Den svenska satsningen på modersmålsundervisning har länge varit föremål för internationell uppmärksamhet och beundran för dess integrerande syfte, samt att den utformats som en generell rättighet. Arnberg (1996:213) finner att satsningen av invandrabarns språkutveckling visar respekt för barnens behov av kontakt mellan (föräldrarnas) ursprungslandets och Sveriges språk och kultur. Hon menar även att målsättningen visar förståelse och uppskattning av den ökande internationaliseringen och den samhällsresurs som finns hos flerspråkiga och flerkulturella individer. Individers tvåspråkighet är ständigt i fokus och debatten tar stundom form av en direkt språkstrid där starka åsikter om, å ena sidan nödvändigheten av att alla kan svenska, och å andra sidan rätten till ett modersmål ställs mot varandra (Hyltenstam 1986:6ff). Föga förvånande är att politiker påverkas av den offentliga debatten och invandrapolitiken har växlat mellan olika fokus genom decennierna. Man talar om tre urskiljbara perioder då stödet för modersmålsundervisning och tvåspråkighet betonats olika mycket (Hyltenstam 1986:11):

1. *Assimilationsperiod* fram till mitten av 70-talet.
2. *Hemspråkssatsningen* (eller modersmålssatsningen) från mitten av 70-talet till mitten av 80-talet.
3. *Glöm-inte-svenska-perioden* där vi befinner oss idag.

Svaren på frågan varför samhället ska satsa på modersmålsundervisning är legio, och syftena för satsningarna är både av individuell och samhällelig natur (Hyltenstam 1986:29ff; Tema Modersmål).¹⁵ Det fanns två principiella skäl till att generell modersmålsundervisning infördes i svenska skolor 1977. Det första handlade om stärkande av den etniska identiteten och nyckelbegrepp var *jämlikhet* mellan invandrare och svenska och *valfrihet* för individer att avgöra i vilken takt och i vilket omfång de vill ta till sig den svenska kulturen. Det andra skälet handlade om att skolan skulle stödja den språkliga, kognitiva och kunskapsmässiga

¹⁵ För mer information om modersmålsundervisningens organisation se Tema Modersmåls hemsida, eller Hyltenstam (1996) och Sahaf (1994).

utvecklingen. Ett annat svar på frågan om varför samhället ska satsa på modersmålsundervisning är att se det ifrån ett individuellt perspektiv. Att modersmålet har stor betydelse för barnets självkänsla och identitet. Den internationella forskningen om modersmålsundervisning visar på nyttan av undervisningen ur flera aspekter.

Föräldrar kan inte, trots de allra bästa intentioner, språkligt stimulera barnet i tillräckligt hög grad för att vidareutveckla sitt modersmål. Även minoritetsspråkssituationen i sig leder till svårigheter att bevara sitt modersmål. Språkutvecklingen hämmas av att barnet inte kan använda sitt modersmål i alla de situationer och med de funktioner och nyanser som behövs. Modersmålsundervisningen blir ett stöd för utvecklingen av språket. En annan orsak till att inläringen av minoritetsspråket försvåras är omgivningens attityder till språket. Satsningen från samhällets sida på modersmålsundervisningen i skolan ger signaler till eleverna om att man accepterar minoritetsspråket och det bidrar till en ökad status hos språket, vilket i sin tur höjer motivationen till inläring.

Modersmålsundervisning kan användas som stöd för inläringen av svenska och för annan kunskapsinhämtning. I en normal utveckling uppnår barnet begreppsliga och språkliga nivåer i samspel, utvecklingen sker parallellt och de påverkar varandra ständigt. Abstrakta företeelser blir lättare att observera om det finns språkliga benämningar på dem. Vi använder de begrepp vi har i ett visst språk för att förstå och kommunicera vår kunskap om omvärlden. Om språkinläringen stannar upp får barnet problem med begreppsutvecklingen och barnet förlorar ett redskap för kommunikation och kunskapsinhämtning. Med

modersmålsundervisningens hjälp kan det barn som har ett annat modersmål än svenska få bygga upp sin omvärldskunskap med tillhörande begreppsförråd i den takt det tar, eller tills svenskan är ett lika bra redskap som för infödda barn.

Den etniska identiteten symboliseras ofta av språket och språket är en stor del av den ”icke-svenska” identiteten hos en individ. Kulturgemenskapen är även den beroende av språket. Modersmålsundervisningen är därför viktig för delaktigheten i den ”icke-svenska” kulturgemenskapen. Undervisningen ska inte bara vara inriktad på själva språket utan även på den motsvarande kulturen. Detta för att ge barnen en förankring i minoritetskulturen.

En sista aspekt som forskningen pekar på är den om uppfostran och relationen mellan föräldrarna och skolan. Risken finns att kommunikationen mellan barnen och föräldrarna och föräldrarna och skolan blir lidande om föräldrarna inte behärskar majoritetsspråket.

Andra syften för modersmålsundervisning, som angränsar de tidigare nämnda syftena, är en diskussion om maktförhållanden. Arnberg (1996:216f) refererar till Cummins teori om ”empowerment” som betraktar tvåspråkig utbildning som en pedagogisk nödvändighet (se citatet ovan). Cummins menar att skolprestationen är beroende av det makt- och statusförhållande som finns mellan majoritets- och minoritetsspråket. Han visar på tre faktorer som tillsammans verkar för att barn som har tillgång till modersmålet i undervisningen presterar bättre i skolan:

1. *Motivationella faktorer*, att barnet betraktar skolan som "sin" ökar motivationen
2. *Kognitiva faktorer*, inläringen underlättas när barnet får möta en ny begreppsvärld på modersmålet.
3. *Överbyggningsfaktorer*, föräldrarna har lättare att komma in i skolan och barnens undervisning och avståndet mellan hemmet och skolan minskar.

Trots att den svenska modellen för modersmålsundervisning hyllats internationellt är den knappast problemfri. Målsättningen har spelat väl med den internationella forskningen på området, men det praktiska genomförandet av modersmålsundervisningen har inte varit anpassad till målsättningen. Utvärdering av verksamheten har identifierat ett antal övergripande problem (Hyltenstam & Toumela 1996:95ff; Arnberg 1996:211ff).¹⁶ För det första har existensen av modersmålsundervisningen varit viktigare än dess innehåll och dess betydelse för invandrar- och minoritetsbarn. Hyltenstam och Toumela kritiserar satsningen:

Införandet av hemspråksundervisningen måste uppfattas mer som en symbolhandling inom ramen för en av majoritetsbefolkningen ytligt uppfattad och grunt känd pluralistisk ideologi – något som ser bra ut utåt – än som ett steg mot äkta pluralism (1996:95).

För det andra har modersmålsträningen inte lyckats tillgodose barnens behov i språkträning. Det kan hänga samman med ett tredje problem som rör lärarutbildningen. Det har bara varit ett fåtal sökande till tvåspråkiga lärarutbildningar vilket har lett till en brist på kvalificerade lärare. Detta trots att stora satsningar har gjorts för att locka studenter till utbildningen. Att all svensk personal utbildas i ämnet svenska som andraspråk och får ökad kunskap om olika kulturella aspekter skulle kunna lösa problemen. Ett fjärde problem handlar om de attityder till modersmålundervisningen som finns hos olika grupper. Arnberg menar att attitydproblem är nära förknippade med bristande information och kunskap i ämnet. De satsningar hon efterlyser om utbildning om barns språkutveckling och vikten av modersmålsundervisning inom lärarutbildningen skulle kunna hjälpa upp situationen. Ett femte och sista problem är ett problem som inte på något sätt är unik för Sverige handlar om den diversifiering i språkgrupperna som finns i landet. Metoder för att hantera alla olika språk har framarbetats i andra länder och det finns mycket kunskap och lärdom att hämta från omvärlden.

Trots de problem som finns runt modersmålsundervisningen är forskarna övertygande om att modersmålsundervisningen är ett nödvändigt och säkert steg på vägen för bevarandet av minoritetsspråken i Sverige.

¹⁶ För en omfattande presentation av de svårigheter som identifierats inom modersmålsundervisningen se Hyltenstam & Toumela 1996:96f.